

Міністерство освіти і науки України

Заклад вищої освіти «Подільський державний університет»

Навчально – науковий інститут бізнесу і фінансів

Кафедра менеджменту, публічного управління та адміністрування

**МЕТОДИКА НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ
(ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ D3 «МЕНЕДЖМЕНТ»)
ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ПІДГОТОВКИ
ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ**

Конспект лекцій

*для здобувачів вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня освіти на
базі ОС магістр, ОКР спеціаліст за спеціальністю D3 «Менеджмент»*

Кам'янець-Подільський, 2025

Рецензенти:

Корженівська Наталія Леонідівна,

доктор економічних наук, професор, в.о. директора навчально-наукового інституту бізнесу і фінансів, ЗВО «ПДУ»

Зось-Кіор Микола Валерійович,

доктор економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту ім. І.А. Маркіної Полтавського державного аграрного університету;

*Рекомендовано до друку науково – методичною радою ЗВО
«ПДУ» протокол № 12 від 22.12.2025 р.*

Чикуркова А.Д.

Конспект лекцій з навчальної дисципліни «Методика наукового дослідження (за спеціальністю ДЗ «Менеджмент») та організація підготовки дисертаційної роботи» для здобувачів вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня освіти на базі ОС магістр, ОКР спеціаліст за спеціальністю ДЗ «Менеджмент». Кам'янець- Подільський, 2025. 80 с. (3,33 ум. д. а.)

ЗМІСТ

ВСТУП	4
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. МЕТОДИКА НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.....	6
Тема 1. ПОНЯТТЯ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	6
Тема 2. ЗМІСТ ТА СТРУКТУРА ПРОЦЕСУ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.....	10
ТЕМА 3. ОСНОВНІ ЕТАПИ ТА ФОРМИ ПРОЦЕСУ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.....	14
ТЕМА 4. РІВНІ ТА МЕТОДИ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.....	18
ТЕМА 5. ОФОРМЛЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ЇХ ВПРОВАДЖЕННЯ В ПРАКТИКУ.....	27
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ВИКОНАННЯ І ЗАХИСТ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.....	33
Тема 1. ТЕХНОЛОГІЯ РОБОТИ НАД ДИСЕРТАЦІЄЮ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «МЕНЕДЖМЕНТ».....	33
ТЕМА 2. НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО НАПИСАННЯ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «МЕНЕДЖМЕНТ»	38
ТЕМА 3. ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ.....	50
ТЕМА 4. ОПУБЛІКУВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	56
ТЕМА 5. ПОПЕРЕДНІЙ РОЗГЛЯД ДИСЕРТАЦІЇ ТА ПОРЯДОК ЇЇ ЗАХИСТУ.....	62
ПИТАННЯ ДЛЯ МОДУЛЬНОГО І СЕМЕСТРОВОГО ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ.....	68
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	70
ГЛОСАРІЙ.....	75

ВСТУП

Дисципліна «Методика наукового дослідження та організація підготовки дисертаційної роботи» є фундаментальною складовою освітньо-наукової програми підготовки фахівців третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти за спеціальністю D3 «Менеджмент».

У сучасних умовах динамічного та неочевидного середовища (VUCA-світ), управлінська наука потребує не лише теоретичних узагальнень, а й розробки прикладних інструментів, що базуються на суворій науковій методології. Підготовка дисертації — це складний багаторівневий процес, що поєднує в собі глибокий інтелектуальний пошук, дотримання етичних норм та чітке виконання процедурних вимог державного зразка.

Актуальність навчальної дисципліни зумовлена інтеграцією виробництва з наукою, перехід до нових принципів їх взаємодії, які в умовах ринкової економіки стають вкрай необхідними, є одним із найважливіших напрямів удосконалення вищої освіти в країні і підготовки на цій основі кваліфікованих спеціалістів. Успішно вирішувати складні проблеми розвитку агропромислового виробництва та зовнішньоекономічної діяльності можна лише на основі глибокого засвоєння теоретичного матеріалу, набуття навичок науково-дослідної роботи і впровадження її результатів у виробничий процес.

Дисципліна «Методика наукового дослідження (за спеціальністю) та організація підготовки дисертаційної роботи» є складовою освітньо-наукової програми підготовки здобувачів вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня освіти за спеціальністю D3 «Менеджмент». «Методика наукового дослідження (за спеціальністю) та організація підготовки дисертаційної роботи» представляє собою дисципліну, яка формує комплексне уявлення про сучасні наукові тенденції та їх втілення в сфері менеджменту, а також можливість їх впровадження в науковій діяльності студентів.

Метою вивчення дисципліни «Методика наукового дослідження (за спеціальністю D3 Менеджмент) та організація підготовки дисертаційної роботи» є формування в аспірантів цілісного уявлення про науково-дослідний процес та логіку його побудови, забезпечення здатності виконувати оригінальні дослідження на засадах академічної доброчесності, продукувати нові ідеї у менеджменті, які ґрунтуються на належній доказовій базі, формулювати і перевіряти гіпотези, а також оприлюднювати наукові дослідження у провідних наукових виданнях з менеджменту та суміжних галузей, конференціях, конгресах, симпозіумах та кваліфіковано презентувати результати дисертаційної роботи в процесі її захисту. Дана дисципліна дає можливість навчити аспірантів-менеджерів науковому мисленню, методології дослідження та практичним навичкам написання дисертаційної роботи, забезпечуючи їхню здатність до самостійних наукових досліджень і створення нових знань у галузі менеджменту.

Завдання включають формування розуміння наукового процесу, оволодіння методами наукових досліджень, розвиток навичок планування, проведення та презентації дослідження, а також підготовку до захисту дисертації.

Передумовами для вивчення дисципліни є наявність знань із загальноосвітніх та фахових дисциплін, володіння базовими навичками наукового мислення, а також розуміння основних етапів науково-дослідної роботи, зокрема, як проведення теоретичних і експериментальних досліджень. Важливо мати базове уявлення про методи наукового дослідження (аналіз, синтез, індукція, дедукція, експеримент тощо) та загальні принципи організації наукової роботи.

Тема 1. ПОНЯТТЯ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

План

- 1. Сутність наукового дослідження.***
- 2. Організація наукового дослідження.***
- 3. Поняття наукового методу та методології.***

1. Сутність, види та рівні наукових досліджень

Основною формою існування й розвитку науки є наукове дослідження. Його метою є ідентифікація конкретного об'єкта та здійснення всебічного, об'єктивного і достовірного вивчення його структури, властивостей і взаємозв'язків на основі усталених наукових принципів і методів пізнання, а також отримання результатів, придатних для практичного використання і впровадження з відповідним соціально-економічним ефектом.

Якість результатів наукових досліджень визначається рівнем наукової обґрунтованості висновків і узагальнень, їх достовірністю, практичною значущістю та ефективністю. Важливою вимогою до будь-якого дослідження є здійснення наукових узагальнень, що дають змогу виявити закономірності, причинно-наслідкові зв'язки між явищами і процесами та сформулювати теоретично вивірені висновки. Чим глибшими є такі висновки, тим вищим є науковий рівень дослідження.

Залежно від спрямованості наукові дослідження поділяють на фундаментальні та прикладні. Фундаментальні дослідження охоплюють експериментальну або теоретичну діяльність, спрямовану на здобуття нових знань про базові закономірності функціонування і розвитку людини, суспільства та природного середовища. Прикладні дослідження зорієнтовані на практичне використання нових знань для розв'язання конкретних прикладних завдань.

За джерелами фінансування розрізняють бюджетні, госпдоговірні та нефінансовані дослідження. Бюджетні фінансуються за рахунок коштів

державного бюджету України; госпдоговірні — за кошти організацій-замовників відповідно до укладених договорів; нефінансовані — здійснюються з ініціативи науковця або в межах індивідуального плану науково-педагогічного працівника. За тривалістю виконання дослідження поділяють на довгострокові, короткострокові та експрес-дослідження.

У структурі наукового пізнання виокремлюють емпіричний і теоретичний рівні. Теоретичний рівень передбачає оперування абстрактними об'єктами та системою законів, що використовуються для ідеалізованого опису, пояснення та інтерпретації емпіричних фактів з метою пізнання сутності явищ. Його основне призначення полягає в розширенні теоретичних знань і формуванні підґрунтя для подальших наукових досліджень.

Емпіричний рівень ґрунтується на фактах, отриманих у процесі спостережень і експериментів, які фіксують якісні та кількісні характеристики об'єктів і процесів. Повторювані емпіричні залежності формалізуються у вигляді емпіричних законів, що часто мають імовірнісний характер.

Теоретичне пізнання спирається переважно на логічні методи аналізу та синтезу, абстрагування й узагальнення. Його структурними компонентами є наукова проблема, гіпотеза і теорія. Наукова проблема розглядається як складне теоретичне або практичне завдання, для якого відсутні або недостатньо визначені способи розв'язання. Гіпотеза є науково обґрунтованим припущенням щодо причин, структури або механізмів функціонування досліджуваних об'єктів і потребує обов'язкової перевірки. Теорія, у свою чергу, становить цілісну систему узагальнених і доведених знань, що пояснює походження, розвиток і взаємозв'язки явищ, а також формує методологічну основу для практичної діяльності.

2. Логіка та етапи наукового дослідження

Наукове дослідження є складним пізнавальним процесом, спрямованим на виявлення сутнісних характеристик і закономірностей розвитку об'єкта з

метою їх раціонального використання у практиці. Як і будь-яка цілеспрямована діяльність, наукове дослідження реалізується через послідовність логічно взаємопов'язаних дій.

Узагальнена логіка наукового пізнання передбачає такі основні етапи: усвідомлення потреби в нових знаннях; збирання фактичного матеріалу; його теоретичне осмислення та формування наукових узагальнень; розробку практичних рекомендацій. Разом з тим у науковій літературі існують різні підходи до структурування етапів дослідження, що зумовлено багатовимірністю пізнавальної діяльності та різним трактуванням ролі проблеми, ідеї, гіпотези і практичного впровадження результатів.

Так, у працях Г. Цехмістрової виділяються етапи формування ідеї та теми дослідження, визначення мети і завдань, висунення гіпотези, проведення експерименту, аналізу результатів і їх упровадження. Натомість А. Киверялго акцентує увагу на процедурних аспектах дослідницької роботи, зокрема на етапах збору, обробки матеріалу та літературного оформлення результатів. Найбільш деталізовану модель пропонують Д. М. Стеченко та О. С. Чмир, які значну увагу приділяють плануванню, організації та апробації результатів дослідження.

Узагальнюючи наявні підходи, доцільно структурувати дослідницький процес за трьома стадіями: підготовчою, емпірико-теоретичною та праксеологічною. Підготовча стадія охоплює проблемно-цільове визначення дослідження, інформаційний пошук, формування гіпотези, методологічне обґрунтування та організаційне планування. Емпірико-теоретична стадія включає експериментальні дослідження, теоретичні узагальнення та підготовку звітної документації. Практико-орієнтована стадія передбачає апробацію, впровадження результатів і оцінювання їх ефективності.

3. Метод, методологія та система наукових методів

Ще антична філософія, зокрема вчення Геракліта, наголошувала на визначальній ролі способу мислення у процесі пізнання. У науці це

виявляється через систему методів дослідження та їх теоретичне обґрунтування — методологію. Поняття методу має універсальний характер і використовується в різних сферах діяльності. У науковому контексті, за Р. Декартом, метод розглядається як упорядкована і свідомо обґрунтована послідовність пізнавальних дій, спрямованих на досягнення істини.

Кожний науковий метод включає описову, процедурну та концептуальну складові, що визначають його інструментарій, алгоритм застосування та теоретичне обґрунтування. Метод є способом пізнання і перетворення дійсності, який відповідає закономірностям об'єкта дослідження. Наукові методи класифікують за функціональним призначенням, способом реалізації, рівнем пізнання, сферою застосування та ступенем точності.

Методи характеризуються об'єктивністю, детермінованістю, результативністю та ефективністю. Об'єктивність забезпечує достовірність отриманих даних, детермінованість — відповідність методів природі досліджуваного об'єкта, результативність — досягнення поставленої мети, а ефективність — оптимальне співвідношення результатів і витрачених ресурсів.

Методологія як система знань про методи пізнання формується на основі філософських принципів, гносеології та епістемології і виконує функції обґрунтування наукового пізнання, систематизації знань та інтеграції нової інформації у наукову теорію. Вона існує на різних рівнях — від філософського до методології конкретної науки — і визначає загальні настанови дослідницької діяльності. Методика, у свою чергу, є прикладним алгоритмом використання методів у конкретних умовах і забезпечує практичну реалізацію методологічних принципів.

Питання для самоконтролю:

1. *Логічне пізнання та його основні форми.*
2. *Інтуїція та її роль у раціональному пізнанні.*

3. *Обґрунтуйте суть та особливості наукового дослідження.*
4. *Назвіть переваги логічних методів пізнання.*
5. *В чому полягає особливість організації наукового дослідження?*
6. *Які головні етапи наукового дослідження?*
7. *Роз'ясніть основні поняття наукового методу та методології?*
8. *Які функції виконує методологія?*

Тема 2. ЗМІСТ ТА СТРУКТУРА ПРОЦЕСУ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

1. *Основні проблеми гносеології*
2. *Сутність і форми логічного і чуттєвого пізнання*
3. *Істина і її роль у науковому дослідженні*
4. *Специфіка дослідження соціальної дійсності*

1. Основні проблеми гносеології

Теорія пізнання (гносеологія) є фундаментальним розділом філософського знання, що досліджує природу пізнання, його закономірності, можливості та межі, а також співвідношення знання і дійсності, умови істинності та достовірності пізнавальних результатів. Центральним предметом гносеології є аналіз пізнавальної діяльності людини як специфічної форми духовно-практичного освоєння світу.

Пізнання розглядається як цілеспрямований, активний і історично зумовлений процес відображення об'єктивної реальності у свідомості людини. Воно має суспільний характер, що визначається працею, мовою та системою соціальних відносин. Відповідно, суб'єктом пізнання виступає не абстрактна свідомість, а реальна соціальна людина, наділена мисленням, чуттєвістю, волею та здатністю засвоювати й відтворювати історично сформовані форми пізнавальної діяльності.

Об'єктом пізнання є фрагменти об'єктивної дійсності, залучені до практичної та пізнавальної діяльності суб'єкта. З розвитком суспільства

об'єктом пізнання стає також саме пізнання, мислення і наукова діяльність людини. Процес пізнання постає як діалектична єдність суб'єктивного й об'єктивного: з одного боку, знання формується суб'єктом, з іншого — воно зумовлене властивостями об'єктивної реальності.

Однією з ключових гносеологічних проблем є питання пізнаваності світу. Воно безпосередньо пов'язане з основним питанням філософії — співвідношенням мислення і буття. У межах наукової філософії обґрунтовується принципова можливість пізнання світу таким, яким він є. Альтернативну позицію становить агностицизм, який ставить під сумнів або заперечує можливість достовірного пізнання об'єктивної реальності, посиляючись на розбіжність між «річчю для нас» і «річчю в собі».

2. Сутність і форми чуттєвого та логічного пізнання

Пізнавальна діяльність людини ґрунтується на взаємодії чуттєвого і раціонального компонентів. Чуттєве пізнання забезпечує безпосередній зв'язок суб'єкта з об'єктом і реалізується у формах відчуття, сприйняття та уявлення. Відчуття фіксують окремі властивості предметів і стани організму; сприйняття формує цілісний образ об'єкта як синтез відчуттів; уявлення є узагальненим чуттєвим образом, що відтворює предмет за відсутності його безпосереднього впливу на органи чуття.

Раціональне пізнання має опосередкований характер і здійснюється за допомогою мислення, мови та знакових систем. Його основними формами є поняття, судження та умовивід. Поняття відображає загальні та істотні ознаки предметів; судження встановлює зв'язки між поняттями, стверджуючи або заперечуючи певні властивості; умовивід забезпечує перехід від одних суджень до інших і відображає логіку мислительного процесу.

В історії філософії чуттєве та раціональне пізнання нерідко протиставлялися: сенсуалізм абсолютизував роль чуттів, тоді як раціоналізм надавав пріоритет мисленню. Сучасна гносеологія виходить із принципу їх

діалектичної єдності: чуттєві дані завжди осмислюються в раціональних формах, а мислення спирається на чуттєвий матеріал і мовні знаки.

Особливу роль у пізнавальному процесі відіграють інтуїція, уява та творче мислення, які забезпечують переходи від емпіричного рівня пізнання до теоретичного, від знання явищ — до пізнання їх сутності. Кінцевою метою цього процесу є досягнення істини.

3. Істина та її роль у науковому дослідженні

Проблема істини є однією з центральних у філософії та методології науки. Істина визначається як адекватна відповідність знання об'єктивній дійсності. В історії філософської думки сформувалися різні концепції істини: кореспондентська (відповідність знання реальності), когерентна (внутрішня узгодженість знань), позитивістська (зведення теорії до фактів), конвенціоналістська (згода наукової спільноти) та прагматична (корисність знання).

Критерії істини поділяють на емпіричні (досвід, практика) і позаемпіричні (логічна несуперечливість, простота, теоретична досконалість). Практика виступає основним і вирішальним критерієм істинності знання, оскільки саме вона забезпечує перевірку відповідності теоретичних положень реальним процесам.

Істина має процесуальний характер і постає як єдність абсолютного та відносного. Абсолютна істина означає повне і вичерпне знання про об'єкт, тоді як відносна істина відображає історично обмежений, неповний рівень пізнання. Розвиток науки полягає в постійній зміні та уточненні відносних істин, які дедалі повніше наближаються до абсолютної.

Істина завжди конкретна і реалізується в певному соціокультурному контексті. Водночас істинність знання не тотожна його корисності чи цінності, оскільки оцінки залежать від соціальних умов, світоглядних орієнтацій та інтересів суб'єктів пізнання.

4. Специфіка дослідження соціальної дійсності

Соціальна філософія як складова філософського знання досліджує суспільство, соціальні процеси та умови пізнання соціальної реальності. Її об'єктом є суспільство як цілісна система, а предметом — закономірності соціального буття та взаємодії людини і соціуму.

Соціальне пізнання має специфічний характер, оскільки його об'єкти є водночас і суб'єктами діяльності, наділеними свідомістю, інтересами та цінностями. Це зумовлює багатоваріантність інтерпретацій соціальних процесів і потребу врахування історичного, культурного та аксіологічного контекстів.

Соціальні закони відображають об'єктивні, повторювані зв'язки між соціальними явищами, що виникають унаслідок масової діяльності людей. Їх класифікують за тривалістю дії, ступенем загальності та способом вияву (динамічні й стохастичні). На відміну від законів природи, соціальні закони реалізуються через свідому діяльність людей і мають імовірнісний характер.

Таким чином, дослідження соціальної дійсності потребує поєднання гносеологічного, онтологічного та аксіологічного підходів, що забезпечує комплексне й адекватне розуміння суспільних процесів.

Питання для самоконтролю:

- 1. Які рівні наукового дослідження вам відомі? Чим вони характеризуються?*
- 2. В чому полягає суть наукових фактів та фактів дійсності. В чому їх основні відмінності?*
- 3. Скільки стадій емпіричного рівня дослідження вам відомо? В чому їх суть?*
- 4. Які пізнавальні завдання вирішуються на емпіричному рівні дослідження?*
- 5. З чим пов'язаний теоретичний рівень дослідження? Назвіть його особливості.*

6. Назвіть процес побудови теоретичних знань.
7. У яких відомих вам формах виражаються результати теоретичного дослідження.
8. Яким чином пов'язані між собою емпіричні та теоретичні дослідження? Які із них є більш головними?

ТЕМА 3. ОСНОВНІ ЕТАПИ ТА ФОРМИ ПРОЦЕСУ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

- 1. Загальна схема наукового дослідження.**
- 2. Організація і планування наукового дослідження.**
- 3. Види навчально-дослідницьких робіт.**

1. Загальна схема наукового дослідження

Наукове дослідження є цілісним, логічно організованим процесом, що охоплює послідовність взаємопов'язаних етапів — від виникнення наукового задуму до впровадження результатів у практику. Незважаючи на індивідуальні особливості кожного дослідження, їх об'єднує спільна методологічна логіка, яка забезпечує наукову обґрунтованість і результативність пошуку.

Загальна схема наукового дослідження передбачає такі основні етапи:

1. **Вибір і формулювання теми дослідження**, обґрунтування її актуальності, визначення ступеня наукової розробленості проблеми; формулювання об'єкта, предмета, мети та завдань.
2. **Збір і аналіз наукової інформації**, що охоплює опрацювання нормативних, статистичних, літературних і електронних джерел, а також уточнення напрямів подальшого дослідження.
3. **Формулювання гіпотези та теоретичних засад**, визначення наукової проблеми та логіки її розв'язання.
4. **Вибір методів дослідження**, адекватних меті й завданням, які забезпечують отримання достовірних емпіричних і теоретичних результатів.

5. **Проведення експерименту або емпіричного дослідження,** оброблення та статистичний аналіз отриманих даних.

6. **Інтерпретація результатів,** формулювання висновків, рекомендацій і наукових узагальнень.

7. **Літературне оформлення роботи,** підготовка до захисту та публічного представлення результатів.

8. **Упровадження результатів у практику** та оцінювання їх соціальної, економічної або наукової ефективності.

Класичну логіку наукового пізнання сформулював Р. Декарт, який виокремив чотири універсальні правила наукового мислення: очевидність, аналіз, синтез і повнота переліку. Ці принципи й сьогодні залишаються методологічною основою наукових досліджень.

2. Організація і планування наукового дослідження

Ефективність наукового дослідження значною мірою залежить від рівня його організації та якості планування. Рациональне планування забезпечує системність, дотримання термінів і цілеспрямованість дослідницької діяльності.

Організація наукового дослідження включає:

- **нагромадження наукової інформації** з використанням бібліографічних, реферативних та електронних джерел;

- **оволодіння методологією і методами дослідження,** вибір яких зумовлений предметом і завданнями наукового пошуку;

- **формування власного науково-довідкового апарату** (каталоги, картотеки, електронні бази даних, конспекти);

- **підготовку аналітичних оглядів і рефератів,** що дозволяє систематизувати наукові підходи та виявити дискусійні аспекти проблеми;

- **складання програми (плану) дослідження,** яка визначає етапи роботи, методику, календарний графік, очікувані результати.

Особливу роль відіграє **самостійна аналітична робота дослідника** з науковими джерелами. Ефективними формами фіксації інформації є виписки, анотації, конспекти, які забезпечують глибоке осмислення матеріалу й створюють підґрунтя для формування гіпотези.

Планування дослідження також передбачає підготовку рукопису наукової праці, що включає етапи редагування, структурування тексту, оформлення таблиць, рисунків, списку використаних джерел та додатків відповідно до академічних стандартів.

3. Види навчально-дослідницьких робіт

1. Реферат: Мистецтво роботи з інформацією

Реферат часто недооцінюють, вважаючи його найпростішим завданням. Проте методологічно — це фундамент інформаційної грамотності.

Це перша форма наукового пошуку, сутність якої полягає не в «копіюванні», а в аналітичній компресії (стисненні) інформації.

- **Мета:** Навчитись орієнтуватися в інформаційному потоці.
- **Ключові навички:** Ви повинні знайти джерела, відділити головне від другорядного, порівняти різні погляди на одну проблему і систематизувати їх.
- **Структура:** Класична тріада «Вступ — Основна частина — Висновки».

Важливо: Реферат вчить вас аргументовано викладати власну позицію на основі чужих думок. Це тренування наукової етики та культури цитування.

2. Курсова робота: Перший самостійний проект

Якщо реферат — це огляд того, що зробили інші, то курсова робота — це моделювання реального наукового дослідження. Це перехідний етап від пасивного засвоєння до активного аналізу.

Курсова робота є складнішою інтелектуальною конструкцією, спрямованою на глибоке вивчення конкретної проблеми. Вона буває двох типів:

- *Реферативно-теоретична*: глибокий аналіз історії питання та теорій.

- *Дослідницька*: містить елементи практичного аналізу або експерименту.

Структурні вимоги зростають: Тут вже обов'язкові чіткий рубрикатор (розділи та підрозділи), розгорнутий вступ з актуальністю та об'єктом дослідження, а також список використаних джерел, оформлений за стандартами. Курсова робота вчить вас бачити логіку великого тексту та тримати «червону нитку» дослідження.

3. Кваліфікаційна робота: Квиток у професію

Вершиною цього процесу є кваліфікаційна (дипломна, магістерська) робота. Це індикатор вашої професійної зрілості.

На цьому етапі ви не просто демонструєте, що вмієте читати і писати, ви доводите, що готові вирішувати реальні професійні завдання. Критерії якості кваліфікаційної роботи:

1. Актуальність: Ви вирішуєте проблему, яка справді існує тут і зараз.
2. Наукова новизна: Ви пропонуєте свіжий погляд або нове рішення (нехай і на локальному рівні).
3. Теоретична та практична значущість: Ваші висновки можуть бути використані в реальній діяльності.

У кваліфікаційній роботі обов'язковими є:

- Критичний (а не описовий) аналіз літератури.
- Обґрунтування методології (чому ви робили саме так, а не інакше).
- Формулювання практичних рекомендацій, що мають прикладну цінність.

Питання для самоконтролю:

1. *Що таке технологія наукового дослідження?*
2. *Які існують підходи до визначення основних етапів проведення наукового дослідження?*

3. *Що таке науковий напрям? З яких елементів він складається?*
4. *Що таке наукова проблема? Які виділяють етапи формулювання проблеми?*

ТЕМА 4. РІВНІ ТА МЕТОДИ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

1. *Поняття наукового методу та його риси*
2. *Поняття про рівні наукового дослідження.*
3. *Система методів дослідження*
4. *Методи економічного дослідження.*
5. *Гносеологія, істина та методи наукового пізнання*

1. Поняття наукового методу та його роль у системі наукового пізнання

Науковий метод є одним із ключових інструментів пізнавальної діяльності, що забезпечує цілеспрямоване, системне та логічно впорядковане дослідження об'єктивної дійсності. У загальнонауковому розумінні метод визначається як сукупність принципів, правил, прийомів і процедур, за допомогою яких здійснюється пізнання явищ і процесів, розкривається їх сутність, внутрішні зв'язки та закономірності розвитку.

Значення методу в науковому пізнанні зумовлене тим, що він не лише спрямовує дослідника до отримання результату, а й визначає спосіб мислення, логіку аналізу та інтерпретації фактів. Наукове знання не може вважатися повноцінним, якщо воно отримане випадковим або інтуїтивним шляхом без чіткого методологічного обґрунтування.

Метод органічно пов'язаний з:

- **об'єктом дослідження**, властивості якого зумовлюють вибір адекватних інструментів аналізу;
- **предметом дослідження**, який конкретизує аспект пізнання;

- **метою і завданнями**, що визначають спрямованість методичного апарату;

- **рівнем наукового пізнання** (емпіричним або теоретичним).

У науковій традиції наголошується, що метод має бути не лише ефективним, а й внутрішньо узгодженим з логікою дослідження. Як зазначав Ф. Бекон, хибний метод навіть за наявності значного фактичного матеріалу може призвести до помилкових висновків, тоді як правильно обраний метод здатен компенсувати нестачу емпіричних даних.

До основних **характерних рис наукового методу** належать:

- **об'єктивність**, що забезпечує незалежність результатів від суб'єктивних уподобань дослідника;

- **системність**, яка передбачає розгляд об'єкта як цілісності;

- **відтворюваність**, тобто можливість перевірки результатів іншими дослідниками;

- **евристичність**, здатність породжувати нові знання та гіпотези;

- **логічна несуперечливість**;

- **практична перевірюваність**.

Таким чином, науковий метод виконує функцію сполучної ланки між теорією та практикою, між пізнавальною діяльністю і реальними соціально-економічними процесами.

2. Рівні та структура наукового дослідження

Наукове дослідження має багаторівневу структуру, що відображає поступовий перехід від безпосереднього спостереження до глибокого теоретичного узагальнення. Визначальною характеристикою цього процесу є взаємодія емпіричного та теоретичного рівнів пізнання.

Емпіричний рівень дослідження

Емпіричний рівень спрямований на безпосереднє вивчення об'єкта шляхом спостереження, фіксації та систематизації фактів. На цьому етапі формуються первинні уявлення про досліджуване явище, накопичується

фактичний матеріал, виявляються зовнішні зв'язки та повторювані характеристики.

Результатами емпіричного пізнання є:

- факти;
- емпіричні залежності;
- описові узагальнення;
- статистичні закономірності.

Водночас емпіричний рівень не забезпечує глибокого пояснення сутності явищ, що зумовлює необхідність переходу до теоретичного аналізу.

Теоретичний рівень дослідження

Теоретичний рівень передбачає логічне осмислення зібраного матеріалу, абстрагування від випадкових ознак та виявлення внутрішніх, сутнісних зв'язків. На цьому етапі формуються поняття, категорії, концепції, моделі та теорії.

Теоретичне пізнання спрямоване на:

- пояснення причинно-наслідкових зв'язків;
- прогнозування розвитку явищ;
- формування наукових законів і принципів;
- створення методологічної основи для практичної діяльності.

Емпіричний і теоретичний рівні перебувають у діалектичній єдності: емпіричні дані є вихідним матеріалом для теорії, а теорія, у свою чергу, спрямовує подальші емпіричні дослідження.

3. Методологія науки та система методів дослідження

Методологія науки є складною багаторівневою системою, що поєднує світоглядні установки, загальнонаукові принципи та конкретні методи дослідження. Вона визначає загальну стратегію наукового пізнання й забезпечує внутрішню цілісність дослідницького процесу.

Рівні методології

У структурі методології наукових досліджень доцільно виокремлювати:

1. **Філософський рівень**, який ґрунтується на діалектичному підході та визначає універсальні принципи розвитку, взаємозв'язку та детермінації явищ.

2. **Загальнонауковий рівень**, що охоплює методи, застосовні в більшості наук (аналіз і синтез, індукція і дедукція, системний підхід, моделювання).

3. **Спеціально-науковий рівень**, який включає методи, притаманні окремим галузям знання.

Система методів наукового дослідження

Методи наукового пізнання утворюють ієрархічно впорядковану систему, в межах якої кожен метод виконує специфічну функцію. Їх комплексне застосування забезпечує всебічність і глибину аналізу.

Залежно від функціонального призначення виокремлюють:

- **методи збору інформації;**
- **методи обробки та аналізу даних;**
- **методи інтерпретації результатів;**
- **методи наукового узагальнення та прогнозування.**

Системний підхід до вибору методів дає змогу уникнути фрагментарності дослідження та забезпечити логічну послідовність пізнавального процесу.

4. Особливості методів економічного дослідження

Економічні дослідження мають специфічний характер, зумовлений складністю та динамічністю соціально-економічних процесів, багатофакторністю впливів і залежністю результатів від поведінки суб'єктів господарювання.

Методологічною основою економічних досліджень виступає **діалектичний метод**, який передбачає:

- розгляд економічних явищ у розвитку;
- аналіз суперечностей як джерела змін;
- поєднання кількісного та якісного аналізу;
- урахування історичних умов формування економічних процесів.

Серед **специфічних методів економічного аналізу** особливе значення мають:

- статистичні методи та економетричне моделювання;
- балансовий і нормативний методи;
- методи факторного аналізу;
- монографічний метод;
- сценарний і прогнозний підходи;
- методи оптимізації управлінських рішень.

Економічні методи поєднують формально-логічну складову (точність розрахунків, математичний апарат) і змістовно-економічний аналіз, що ґрунтується на теорії, економічних законах і категоріях.

Отже, науковий метод і методологія дослідження є визначальними чинниками ефективності наукового пізнання. Їх науково обґрунтований вибір, системне поєднання емпіричних і теоретичних методів, а також урахування галузевої специфіки забезпечують достовірність результатів, їх наукову новизну та практичну значущість.

5. Гносеологія, істина та методи наукового пізнання

1. Теорія пізнання (гносеологія) як філософське вчення

Теорія пізнання, або гносеологія, є одним з фундаментальних розділів філософії, що досліджує природу та закономірності пізнавальної діяльності людини, її можливості й межі, співвідношення знання і дійсності, а також умови істинності та достовірності знань. Гносеологія аналізує пізнання як складний, багатовимірний і суспільно зумовлений процес, що формується і розвивається в контексті історичної практики людства.

Пізнання визначається як активний, цілеспрямований процес відображення об'єктивної реальності у свідомості людини. Воно не є пасивним копіюванням дійсності, а здійснюється через діяльність, працю, мову та соціальну комунікацію. Саме практика виступає як вихідна основа, рушійна сила та критерій пізнання.

Суб'єктом пізнання є не абстрактна свідомість, а конкретна соціальна людина — носій історично сформованих способів мислення, мовних структур, культурних кодів і наукових методів. Об'єктом пізнання виступає та частина об'єктивної реальності, яка залучена до практичної та пізнавальної діяльності людини. У процесі розвитку науки об'єктом пізнання стає також саме пізнання, мислення, наукові методи й результати.

Гносеологія безпосередньо пов'язана з основним питанням філософії — про співвідношення мислення і буття. Визнання пізнаванності світу становить принципову позицію наукової філософії. Заперечення або сумнів у можливості пізнання світу отримало назву агностицизму, який обґрунтовує свою позицію розривом між явищем і «річчю в собі». Проте розвиток науки й практики підтверджує історично зростаючі можливості людського пізнання.

2. Чуттєве і раціональне пізнання: сутність та взаємодія

Процес пізнання має складну внутрішню структуру і реалізується через взаємодію чуттєвого та раціонального рівнів. Чуттєве пізнання є безпосереднім зв'язком людини з навколишнім світом і здійснюється у формах відчуття, сприйняття та уявлення.

Відчуття відображають окремі властивості предметів і внутрішні стани організму. Сприйняття формує цілісний образ предмета як синтез відчуттів. Уявлення забезпечують збереження та відтворення чуттєвих образів за відсутності безпосереднього впливу об'єкта. Чуттєве пізнання дає знання про зовнішній, явищний бік реальності, але не розкриває її внутрішньої сутності.

Раціональне пізнання пов'язане з мисленням і здійснюється через поняття, судження та умовиводи. Поняття фіксують загальні та істотні ознаки предметів, судження встановлюють зв'язки між ними, а умовиводи забезпечують логічний перехід від одного знання до іншого. Раціональне мислення дозволяє переходити від знання явища до знання сутності, від одиничного — до загального.

В історії філософії сенсуалізм абсолютизував роль чуттєвого досвіду, тоді як раціоналізм надавав пріоритет мисленню. Сучасна філософія

виходить з їх діалектичної єдності: чуттєве і раціональне пізнання не протистоять одне одному, а взаємно доповнюються.

Важливу роль у пізнавальному процесі відіграє інтуїція — безпосереднє схоплення істини, що забезпечує творчі прориви у науці та слугує основою подальшого логічного обґрунтування.

3. Проблема істини в науковому пізнанні

Центральною проблемою гносеології є проблема істини — відповідності знання об'єктивній дійсності. У філософії сформувалися різні концепції істини: класична (кореспондентна), когерентна, позитивістська, конвенціоналістська, прагматична. Попри розбіжності, всі вони вказують на багатовимірність феномену істини.

У науковому розумінні істина є адекватним відображенням об'єктивної реальності у свідомості людини. Водночас істина не є раз і назавжди даною. Вона має процесуальний характер і формується в ході історичного розвитку пізнання.

Об'єктивна істина є єдністю абсолютного і відносного. Абсолютна істина виражає повноту знання, до якої прагне наука, але яка ніколи не досягається остаточно. Відносна істина відображає обмеженість, історичну конкретність і неповноту кожного етапу пізнання. Розвиток науки полягає у послідовній зміні відносних істин, що дедалі точніше відображають об'єктивну реальність.

Критерієм істини виступає практика, яка підтверджує або спростовує наукові положення. Водночас у соціальному пізнанні важливу роль відіграють також ціннісні, культурні та ідеологічні чинники, що зумовлює необхідність розрізнення істинності та корисності знань.

4. Специфіка пізнання соціальної дійсності

Соціальне пізнання має низку особливостей, зумовлених специфікою свого об'єкта — суспільства як складної, відкритої, динамічної системи. Соціальна філософія досліджує суспільство, соціальні явища та процеси в їх цілісності, взаємозв'язку і розвитку.

На відміну від природничих наук, у соціальному пізнанні суб'єкт і об'єкт часто збігаються, що посилює роль ціннісних орієнтацій, інтерпретацій і світоглядних позицій дослідника. Соціальні закони мають імовірнісний характер і виявляються через масову діяльність людей.

Соціальні закони поділяються на загальні й специфічні, динамічні та стохастичні, причинні й функціональні. Вони не усувають свободу людської діяльності, а визначають рамки та тенденції соціального розвитку.

5. Методологія та методи наукового пізнання

Методологія науки є системою принципів, підходів і методів, що забезпечують цілісність і наукову обґрунтованість пізнання. Вона має багаторівневу структуру: філософський, загальнонауковий і спеціально-науковий рівні.

Діалектичний метод

Діалектичний метод є універсальною методологією пізнання, що розглядає явища у розвитку, взаємозв'язку та суперечливості. Він дозволяє виявляти внутрішні джерела змін і закономірності розвитку.

Аналіз і синтез

Аналіз забезпечує розчленування об'єкта на елементи, синтез — їх об'єднання в цілісну систему. Їх єдність гарантує глибину й системність наукового дослідження.

Індукція і дедукція

Індукція здійснює перехід від одиничного до загального, дедукція — від загального до одиничного. Разом вони утворюють логічний цикл наукового пізнання.

Абстрагування і узагальнення

Ці методи забезпечують перехід від чуттєвого досвіду до теоретичного мислення, формування наукових понять і категорій.

Ідеалізація

Ідеалізація дозволяє створювати теоретичні моделі об'єктів, що в реальності не існують у чистому вигляді, але відображають їх істотні риси.

Моделювання

Моделювання дає змогу досліджувати складні системи опосередковано, прогнозувати наслідки змін і перевіряти гіпотези.

Системний підхід

Системний підхід орієнтує дослідження на виявлення структури, функцій і взаємодії елементів цілісного об'єкта.

Історичний і логічний методи

Історичний метод відтворює реальний процес розвитку об'єкта, логічний — його теоретичну реконструкцію. Їх поєднання забезпечує повноту наукового аналізу.

Гносеологія розкриває пізнання як складний, історично зумовлений і соціально опосередкований процес. Єдність чуттєвого та раціонального пізнання, процесуальний характер істини, специфіка соціального знання та системне застосування наукових методів утворюють методологічний фундамент сучасної науки. Саме на цій основі забезпечується наукова обґрунтованість досліджень і можливість адекватного пізнання об'єктивної та соціальної реальності.

Питання для самоконтролю:

1. *Назвіть та охарактеризуйте методи дослідження 1-го рівня в структурній піраміді методів.*
2. *Які методи дослідження відносяться до 2-го рівня в структурній піраміді методів? В чому їх зміст?*
3. *На якому рівні в структурній піраміді методів знаходяться методи системного аналізу та експериментальних досліджень? При яких дослідженнях вони застосовуються?*
4. *Що собою являє діалектичний метод дослідження? На яких філософських законах він базується? Дайте їм характеристику.*
5. *Дайте характеристику фундаментальним теоретичним та прикладним науковим дослідженням.*

6. *Що таке технологія наукового дослідження?*
7. *Які існують підходи до визначення основних етапів проведення наукового дослідження?*
8. *Що таке науковий напрям? З яких елементів він складається?*
9. *Що таке наукова проблема? Які виділяють етапи формулювання проблеми?*
10. *В чому полягає наукова і практична актуальність проблеми?*
11. *Що таке тема дослідження? Які вимоги висуваються до формулювання теми дослідження?*
12. *Що таке об'єкт і предмет дослідження? Чим вони відрізняються один від одного?*
13. *Від чого залежить новизна дослідження?*
14. *Що таке мета дослідження? Чим відрізняється мета роботи від її завдань?*

ТЕМА 5. ОФОРМЛЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ЇХ ВПРОВАДЖЕННЯ В ПРАКТИКУ

1. ***Систематизація результатів наукових досліджень***
2. ***Впровадження результатів досліджень***
3. ***Ефективність результатів наукових досліджень та її критерії.***

1. Систематизація результатів наукових досліджень

Завершальним етапом науково-дослідного процесу є формування та систематизація його результатів, які в сукупності становлять **наукову продукцію**. Незалежно від характеру досліджень — фундаментальних чи прикладних — їх результати повинні мати **потенціал практичного використання** та сприяти соціально-економічному розвитку національної економіки.

До наукової продукції належать:

- теоретичні та науково-методологічні положення;
- методики і моделі;
- рекомендації, висновки та пропозиції;
- нормативні, аналітичні та прогнозні матеріали.

Науковий результат являє собою нове знання, отримане в процесі наукових досліджень і зафіксоване на матеріальних або електронних носіях у формі наукового звіту, статті, доповіді, монографії, наукового відкриття тощо. Він характеризується новизною, обґрунтованістю, достовірністю та відповідністю сучасному рівню розвитку науки.

Науково-прикладний результат має чітко виражений практичний характер і може бути використаний у господарській діяльності. До таких результатів належать нові технологічні рішення, методики управління, техніко-економічні розрахунки, експериментальні зразки, проектна та конструкторська документація. Вони можуть бути як впровадженими, так і потенційно придатними до впровадження у практику.

Особливе місце серед прикладних результатів посідають **техніко-економічні розробки**, які виконуються в межах планів науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт (НДКР). Такі розробки використовуються при:

- підготовці техніко-економічних обґрунтувань (ТЕО);
- розробленні проектних і технологічних рішень;
- реалізації регіональних і загальнодержавних програм;
- плануванні масштабних економічних і соціальних заходів.

У планах НДР обов'язково визначаються **кінцеві результати**, сфери та форми їх використання. Ці вимоги формулюються замовником у договорі та деталізуються у технічному завданні (ТЗ). У низці випадків кінцеві результати регламентуються державними та галузевими нормативними документами, зокрема при створенні автоматизованих систем управління, технологічних процесів і складних технічних об'єктів.

Таким чином, систематизація результатів наукових досліджень полягає в їх логічному узагальненні, структуризації та оформленні у вигляді завершеного наукового продукту, готового до подальшого впровадження.

2. Впровадження результатів наукових досліджень

Впровадження результатів наукових досліджень — це процес передавання наукової продукції у практичне використання з метою отримання економічного, соціального або науково-технічного ефекту. Воно є логічним продовженням науково-дослідної роботи і свідчить про її завершеність та прикладну цінність.

Відповідальність за впровадження результатів НДР, як правило, покладається на **організацію-замовника**, тоді як **організація-виконавець** зобов'язана брати участь у дослідній експлуатації, доопрацюванні та введенні об'єкта у дію. Процес здавання завершеної роботи оформлюється **актом здавання-приймання**, який складається комісією за участю представників обох сторін.

В акті приймання відображаються:

- строки виконання та вартість робіт;
- фактичні витрати;
- основні дані про виконавців;
- результати апробації, експертизи та рецензування;
- від види патентування, публікацій, наукових звітів;
- місце, строки впровадження та очікуваний економічний ефект.

На етапі впровадження здійснюється **дослідне випробування** розроблених методик, рекомендацій, інструкцій та ТЕО. Для цього створюється спеціальна комісія, затверджується програма випробувань, визначаються критерії оцінювання та порядок усунення недоліків. Результати оформлюються протоколом і, у разі успішної апробації, — **актом впровадження**.

У разі необхідності науково-дослідна організація може здійснювати **авторський нагляд** за промисловою експлуатацією впроваджених

результатів, що забезпечує їх коректне використання та адаптацію до конкретних умов.

Отже, наукове дослідження вважається завершеним лише за умови:

- відповідності результатів технічному завданню;
- їх приймання замовником;
- документального оформлення;
- готовності до практичного використання.

3. Ефективність результатів наукових досліджень та її критерії

Ефективність наукових досліджень відображає співвідношення між отриманими результатами та витратами на їх досягнення. Вона є комплексною категорією і включає **економічну, науково-технічну та соціальну складові**.

3.1. Економічна ефективність

Економічна ефективність характеризується економією живої та уречевленої праці, зниженням витрат ресурсів, зростанням продуктивності та прибутковості внаслідок використання результатів НДКР. Водночас оцінювання економічної ефективності у сфері економічних досліджень є складним, оскільки результати науки реалізуються опосередковано та у взаємодії з іншими факторами розвитку.

Основним критерієм економічної ефективності є **економія суспільних витрат**, що виявляється у прирості економічного ефекту на одиницю корисної роботи. При цьому враховуються не лише витрати на дослідження, а й витрати на впровадження.

У разі ризику негативного результату економічний потенціал НДР визначається як математичне очікування ефекту з урахуванням імовірності позитивного та негативного результатів.

3.2. Науково-технічна ефективність

Науково-технічна ефективність відображає приріст нових знань, розвиток наукових напрямів, створення методів, концепцій і теорій. Вона оцінюється за такими показниками:

- новизна та значущість результатів;
- кількість і рівень публікацій;
- цитованість;
- розробка нових методів і підходів;
- підготовка та захист дисертацій.

Для фундаментальних досліджень переважають якісні критерії оцінювання, оскільки їх результати мають відкладений характер впливу.

3.3. Соціальна ефективність

Соціальна ефективність проявляється у покращенні умов життя населення, розвитку освіти, науки, охорони здоров'я, культури, екології та соціальної інфраструктури. Вона оцінюється переважно якісними показниками, які у складних випадках підлягають декомпозиції на окремі елементні складові.

Комплексна оцінка соціальної ефективності здійснюється з урахуванням вагомості кожного елемента та їх нормативної значущості.

Систематизація, впровадження та оцінювання ефективності результатів наукових досліджень є взаємопов'язаними етапами єдиного науково-дослідного процесу. Саме впровадження наукових результатів забезпечує перетворення знань на реальний фактор економічного і соціального розвитку, а оцінювання ефективності дозволяє обґрунтувати доцільність подальших досліджень і визначити пріоритетні напрями наукової діяльності.

Питання для самоконтролю:

1. *Що таке тези? Назвіть алгоритм формулювання тез? Які вимоги пред'являються до оформлення тез доповідей?*

2. *Що таке наукова стаття? Охарактеризуйте правила її*

оформлення.

3. Які вимоги пред'являються до плану статті? Які статті зараховуються при захисті дисертацій?
4. Що таке монографія? Які вимоги пред'являються до монографій, що подаються на здобуття наукового ступеня?
5. Що таке патент? Які види патентів ви знаєте?
6. Що таке дисертація? Які вимоги пред'являються до структури і оформлення дисертацій?
7. В чому може полягати впровадження результатів наукових досліджень?
8. На основі яких показників здійснюється оцінка фундаментальних досліджень? Які критерії оцінки результатів теоретичного дослідження вам відомі?
9. Чим визначається ефективність прикладних досліджень? Назвіть критерії оцінки результатів емпіричного дослідження.
10. За якими критеріями оцінюється ефективність роботи дослідника та науково-дослідної групи?
11. На основі яких показників здійснюється розрахунок економічної ефективності впровадження нововведень?

**ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ВИКОНАННЯ І
ЗАХИСТ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ
ТЕМА 1. ТЕХНОЛОГІЯ РОБОТИ НАД ДИСЕРТАЦІЄЮ ЗІ
СПЕЦІАЛЬНОСТІ «МЕНЕДЖМЕНТ»**

- 1. Вибір мети, теми і назви, визначення наукового завдання та проблеми дисертаційного дослідження.*
- 2. Постановка задач дослідження.*
- 3. Визначення об'єкту, предмету дослідження.*
- 4. Складання плану дисертації.*
- 5. Робота над першим розділом – аналіз досліджуваної теми.*
- 6. Робота над основними розділами.*
- 7. Формулювання висновків.*

1. Концептуалізація дослідження: вибір об'єкта, мети та номінація теми

Фундаментальним складником успішної підготовки дисертаційної праці є стратегічно вірний вибір теми. Коректна дефініція та формулювання проблематики створюють підґрунтя для артикуляції подальшої логіки наукового пошуку. Саме тому ініціювати роботу над текстом дисертації доцільно лише після ретельного аналізу та остаточного узгодження її назви.

Як правило, тематика дисертаційних робіт інтегрується в контекст магістральних науково-дослідних напрямів, що реалізуються у вищих навчальних закладах або академічних установах. Такі теми проходять процедуру затвердження відповідними вченими чи науково-технічними радами.

При виборі вектору дослідження здобувачеві варто орієнтуватися на профільну діяльність кафедри чи факультету. Існує класифікація тем за їхнім генезисом:

• **Проблемно-орієнтовані:** виникають як результат тривалої роботи наукового колективу над певною проблемою;

- **Ініціативні:** пропонуються безпосередньо дослідником на основі його власних наукових пошуків;

- **Замовні:** виконуються відповідно до запитів зовнішніх організацій чи підприємств.

Пріоритетними вважаються теми першої групи, проте здобувач має право на власну ініціативу, зважаючи на критерії актуальності, відповідності шифру спеціальності, особистих наукових інтересів та сучасного стану опрацювання обраної проблеми в науковому дискурсі. Визначальними чинниками вибору теми є: наукова новизна, теоретична значущість, перспективність розробки, наявність вихідної бази даних, можливість практичної реалізації в умовах конкретного регіону чи галузі, а також кореляція з ліцензійним профілем установи.

Вимоги до назви дисертації: Назва має бути лаконічною (оптимально — від 5 до 10 слів), змістовно наповненою та адекватною суті наукової проблеми. Вона повинна експлікувати об'єкт (предмет) дослідження та вказувати на його завершеність. Варто уникати надмірного використання псевдонаукового інструментарію та розмитих кліше. Недоцільно ініціювати назву такими конструкціями, як: «Дослідження питання...», «Шляхи...», «Проблеми...», «Матеріали до вивчення...», оскільки вони не розкривають сутнісне ядро результатів.

Аналіз коректності назви здійснюється крізь призму її відповідності меті, завданням та фінальним висновкам. Окрім того, зміст роботи має суворо відповідати паспорту спеціальності, охоплюючи один або декілька напрямів, зазначених у нормативних документах.

Мета дослідження визначається як іманентний кінцевий результат, на досягнення якого мобілізовано інтелектуальний ресурс дослідника. Очікуваний результат має бути конструктивним — спрямованим на створення продукту чи методу з якісно вищими характеристиками. Для технічних наук це може бути модернізація процесів управління, підвищення продуктивності чи оптимізація витрат. При формулюванні мети слід уникати

процесуальних дієслів «вивчення» чи «дослідження», оскільки вони позначають метод, а не фінальну ціль.

2. Алгоритмізація наукового пошуку: постановка завдань

Завдання дослідження структурують процес реалізації мети і подаються у вигляді логічного переліку дій. В академічному тексті PhD-рівня мають домінувати завдання аналітичного та дослідницького характеру: встановлення закономірностей, дедукція залежностей, моделювання процесів.

Досягнення кожного завдання є обов'язковим і має бути верифіковано у висновках до розділів та в загальних підсумках роботи. Формулювання мають бути конкретними і стислими, оскільки вони фактично визначають архітектуру розділів дисертації. Рекомендується дотримуватися ієрархії викладу: від теоретичних узагальнень до прикладних рішень.

Типовий інструментарій дієслів для формулювання завдань:

Обґрунтувати, систематизувати, розробити, верифікувати, оптимізувати, з'ясувати, встановити.

3. Методологічні категорії: об'єкт та предмет

Об'єкт та предмет дослідження співвідносяться між собою як макро- та мікрорівні явища. Обидві категорії повинні містити елементи наукової новизни.

- **Об'єкт дослідження:** це фрагмент об'єктивної дійсності, певний процес чи явище, що існує незалежно від суб'єкта і містить у собі проблемну ситуацію, обрану для аналізу.

- **Предмет дослідження:** концентрується всередині об'єкта. Це сукупність найбільш суттєвих зв'язків, властивостей та відношень, які підлягають безпосередньому вивченню в межах конкретної дисертації.

Між назвою, об'єктом, предметом та завданнями існує онтологічний зв'язок. Якщо назва дисертації зазвичай фокусується на об'єкті та

фінальному результаті, то мета додатково включає в себе траєкторію (шлях) досягнення цього результату.

4. Стратегічне планування дисертаційної праці

Ефективність наукової діяльності безпосередньо залежить від якості планування. Дослідник має оперувати кількома видами планів:

1. **Індивідуальний план навчання:** нормативний документ, що регламентує терміни навчання в аспірантурі, обсяги роботи та форми атестації.
2. **Робочий план:** динамічний перелік розділів та підрозділів (план-рубрикатор).
3. **Розгорнутий план:** реферативна модель майбутнього тексту з логічною структурою фактичного матеріалу.

Науковий керівник здійснює модерацію цього процесу: від допомоги у складанні календарного графіка до консультацій щодо джерельної бази. Реалізація плану починається з гіпотези — наукового припущення, що базується на інтуїції та попередніх знаннях, які потребують подальшої верифікації.

Для оптимізації структури рекомендується метод «карток» (у паперовому чи електронному вигляді), що дозволяє вільно моделювати логічну послідовність викладу. План має динамічний характер, проте його стабільність забезпечує збереження магістрального напрямку дослідження.

5. Генезис теорії: робота над аналітичним розділом

Жодне дослідження не виникає у вакуумі; воно базується на результатах попередників. Перший розділ дисертації присвячується компаративному аналізу вітчизняних та зарубіжних літературних джерел.

Ключові функції аналізу літератури:

- Ідентифікація наукових лакун (недоліків та прогалин у знаннях);
- Визначення ступеня розробленості проблематики;

- Забезпечення епістемологічної достовірності авторських концепцій.

При опрацюванні джерел критично важливо уникати механічного копіювання, зосереджуючись на аналітичній обробці та формуванні власної позиції. Особлива увага приділяється поняттєво-категоріальному апарату. Термінологія має бути уніфікованою і відповідати державним стандартам та енциклопедичним нормам, оскільки професійна мова науки суттєво відрізняється від побутової. Наукові факти, що лежать в основі аналізу, мають бути точними, об'єктивними та верифікованими.

6. Експозиція змісту: основні розділи дисертації

Основна частина праці розкриває сутність та методику авторського пошуку. У **другому розділі**, як правило, подається методологічний інструментарій: методи вирішення поставлених завдань, загальна методика експерименту та порівняльні оцінки. Методологія виступає як світоглядний фундамент, на якому будується вся архітектоніка роботи. У цьому розділі автор демонструє рівень володіння спеціальними та загальнонауковими методами.

Наступні розділи присвячені презентації власних теоретичних та прикладних результатів. Тут здобувач повинен оцінити повноту розв'язання задач, порівняти власні дані з аналогічними показниками інших вчених та обґрунтувати достовірність отриманих характеристик. Кожен розділ має завершуватися проміжними висновками, що звільняє загальний підсумок від надмірної деталізації.

7. Концептуальний синтез: загальні висновки

Фінальні висновки дисертації є квінтесенцією наукових здобутків автора. Вони мають відображати пріоритет дослідника у вирішенні проблеми та визначати значущість роботи для науки й практики.

Висновки не є механічною сумою резюме до розділів; це синтетичний виклад головних результатів, оформлений у вигляді нумерованих положень.

Структура висновків за розділами:

• **Теоретичний аспект:** сутність результату, його новизна, обґрунтування достовірності.

• **Експериментальний аспект:** умови дослідження, цифрові показники, кореляція між теорією та практикою.

Загальні висновки зазвичай містять **преамбулу (близько 170–200 слів)**, що дає цілісне уявлення про роботу, та диференційовані пункти щодо наукових і прикладних результатів (по 3–4 на кожен вид). Завершальний акорд висновків — констатація того, що мети досягнуто, а завдання виконано в повному обсязі.

Питання для самоконтролю:

- 1. Охарактеризуйте вибір мети, теми і назви, визначення наукового завдання та проблеми дисертаційного дослідження.*
- 2. Назвіть послідовність постановки задач дослідження.*
- 3. Що розуміють під об'єктом та предметом дослідження?*
- 4. Обґрунтуйте особливості складання плану дисертації.*
- 5. Проаналізуйте роботу над першим розділом.*
- 6. Проаналізуйте роботу над основними розділами.*
- 7. В чому полягають особливості формулювання висновків.*

Тема 2. НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО НАПИСАННЯ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «МЕНЕДЖМЕНТ»

- 1. Наукове вивчення як основна форма наукової роботи.*
- 2. Загальна схема наукового дослідження.*
- 3. Організація творчої діяльності.*
- 4. Робота над статтями та доповідями.*

1. Будь-яка наукова розвідка, від первинного творчого задуму до фінального етапу літературного оформлення результатів, є процесом глибоко індивідуалізованим, що відображає інтелектуальний стиль автора. Проте, попри унікальність кожного дослідження, існують фундаментальні методологічні засади, які перетворюють звичайне пізнання на «наукове вивчення». Сучасне академічне мислення не обмежується лише дескриптивним описом, воно прагне експлікувати внутрішню сутність об'єктів та процесів. Це стає можливим лише за умови застосування системного підходу, де об'єкт розглядається у його генезисі та динаміці. Історизм у науці дозволяє простежити діалектичну взаємодію між інноваційними відкриттями та спадщиною минулого. Важливо розуміти, що прогресивні елементи попередніх знань не зникають, а трансформуються, іноді повертаючись у науковий обіг у досконалішому вигляді на новому витку технологічного прогресу.

Бути науково об'єктивним — це етичний імператив дослідника. Неприпустимо ігнорувати факти лише через те, що вони не вкладаються у звичні пояснювальні моделі або не обіцяють негайної практичної вигоди. Наука вимагає не просто фіксації подій, а їхньої ретельної інтерпретації з позицій сучасної епістемології. У цьому контексті центральне місце посідає ідея — вищий продукт людського мислення, що не лише рефлексує дійсність, а й окреслює вектори її трансформації. Ідеї народжуються з потреб практики та спостережень, проте часто потребують здатності дослідника змінити парадигму — загальноприйнятую систему поглядів. Коли накопичені факти починають суперечити панівній теорії, виникає парадокс, який долається через якісний інтелектуальний стрибок до нової парадигми. У цьому процесі велику роль відіграє наукова інтуїція, яка дозволяє вийти за межі формальної логіки, хоча подальша розробка ідеї завжди перетворюється на планомірний, технологічно забезпечений процес.

Методологія дослідження спирається на розгалужену систему прийомів, які поділяються на емпіричні та теоретичні. Емпіричний рівень фокусується

на накопиченні фактів через спостереження, порівняння та експеримент. Спостереження має бути цілеспрямованим та активним, формуючи первинну інформаційну базу. Порівняння дозволяє виявити спільне та відмінне, а його квантифікована форма — вимірювання — надає об'єктам кількісних характеристик. Особливу роль відіграє експеримент, де дослідник штучно ізолює явище від побічних чинників, що дозволяє вивчати його у «чистому вигляді». Теоретичний же рівень спрямований на синтез знань. Тут застосовується абстрагування — ментальне відокремлення суттєвого від другорядного. На цьому етапі об'єкт може замінюватися спрощеною моделлю. Аналіз та синтез діють як єдність протилежностей, розкладаючи складне на елементи та знову об'єднуючи їх для розуміння цілого. Логіка дослідження підтримується індукцією (від часткового до загального) та дедукцією (виведенням наслідків із загальних законів).

Окремої уваги заслуговують методи теоретичного конструювання: ідеалізація (створення концептів об'єктів, що не існують у природі, як-от «ідеальний газ»), формалізація (відображення структури об'єкта мовою символів чи математики) та аксіоматика. Провідною формою розвитку науки є гіпотеза — обґрунтоване припущення, яке проходить шлях від накопичення фактів до верифікації на практиці. Якщо гіпотеза підтверджується, вона трансформується у теорію — вищу форму організації знань, що має бути адекватною, повною та внутрішньо несуперечливою. Практика при цьому виступає не лише критерієм істини, а й джерелом технічного інструментарію для нових пошуків.

Логічна архітектура наукової праці передбачає чітку послідовність етапів. Усе починається з обґрунтування актуальності — доведення того, чому саме зараз ця тема є соціально та науково значущою. Це не просто формальність, а демонстрація наукової зрілості автора. Проблема в науці — це завжди суперечність між наявними знаннями та новими фактами. Після вибору проблеми формулюються мета та задачі (вивчити, обґрунтувати, розробити), що пізніше стануть основою структури розділів. Важливо чітко

розмежувати об'єкт (широке поле дослідження) та предмет (конкретний аспект чи властивість у межах об'єкта). Результатом цього процесу є науковий результат — нове, достовірне знання, що має прикладну цінність. Це може бути закон, закономірність чи інструментальна розробка (технологія, алгоритм). Наприклад, відомий принцип Парето (20/80), згідно з яким 20% зусиль дають 80% результату, є класичним прикладом емпірично підтвердженої закономірності, що має універсальне застосування.

Організація творчої праці вимагає відмови від міфів про легкість геніальних відкриттів. Біографії таких постатей, як Кеплер, Ньютон чи Ейнштейн, свідчать про неймовірну посидючість та інтелектуальну впертість. Основний принцип успіху — безперервна концентрація на предметі дослідження. Наукова робота не може обмежуватися лише формальними годинами присутності; це стан постійної розумової активності. Водночас важливо дотримуватися планування та вміти обмежувати глибину розробки, аби не потонути у другорядних деталях. У сучасних умовах ефективність праці неможлива без застосування обчислювальної техніки. ЕОМ використовуються не лише як засіб розрахунків, а й як інструмент математичного моделювання, що часто надає більше інформації, ніж дорогий натурний експеримент, дозволяючи проводити багатоваріантний аналіз структур та процесів.

Фінальним етапом є презентація результатів у статтях та доповідях. Публікація — це акт передачі інтелектуальної власності у суспільне надбання, що вимагає простоти та зрозумілості мови. Стаття повинна мати чітку структуру: від постановки проблеми та аналізу останніх розвідок до формулювання цілей і викладу власного матеріалу. Доповідь на конференції має свою специфіку: вона не повинна дублювати текст на слайдах, а радше коментувати ілюстративний матеріал (графіки, схеми, моделі). Полемічний стиль виступу та жива реакція на дискусії підкреслюють впевненість дослідника у своїх висновках. Таким чином, наукова робота — це симбіоз

жорсткої методології, творчого натхнення та досконалої самоорганізації, спрямований на розширення меж пізнаного світу.

2. Весь хід наукового дослідження можна приблизно зобразити у вигляді такої логічної схеми:

- 1) Обґрунтування актуальності обраної теми.
- 2) Постановка мети і конкретних завдань дослідження. Визначення об'єкта і предмета дослідження.
- 3) Вибір методів (методики) проведення дослідження.
- 4) Опис процесу дослідження.
- 5) Обговорення результатів дослідження.
- 6) Формулювання висновків і оцінка одержаних результатів.

Обґрунтування актуальності обраної теми — початковий етап будь-якого дослідження. Стосовно дисертації поняття «актуальність» має одну особливість. Дисертація, як уже зазначалося, є кваліфікаційною працею, і те, як її автор уміє обрати тему і наскільки правильно він цю тему розуміє й оцінює з точки зору своєчасності та соціальної значущості, характеризує його наукову зрілість і професійну підготовленість. Що ж таке актуальність, або «кому це потрібно?». Чи інакше — «Якій галузі виробництва або знань і для чого необхідні запропоновані наукові результати?».

Висвітлення актуальності не повинно бути багатослівним. Досить кількома реченнями висловити головне - сутність проблеми, з чого й випливе актуальність теми. Проблема завжди виникає тоді, коли старе знання вже виявило свою неспроможність, а нове ще не набуло розвиненої форми. Таким чином, проблема в науці - це суперечлива ситуація, котра вимагає свого вирішення. Така ситуація найчастіше виникає внаслідок відкриття нових фактів, які явно не вкладаються у рамки колишніх теоретичних уявлень, тобто коли жодна з теорій не може пояснити щойно виявлені факти. Правильна постановка та ясне формулювання нових проблем часом має не менше значення, ніж їх вирішення. По суті, саме вибір проблеми, якщо не

цілком, то дуже великою мірою визначає як стратегію дослідження взагалі, так і напрямок наукового пошуку зокрема. Не випадково вважається, що сформулювати наукову проблему - означає показати вміння відокремити головне від другорядного, виявити те, що вже відомо і що досі невідомо науці з предмета дослідження. Від доведення актуальності обраної теми логічно перейти до формулювання мети дослідження, а також вказати конкретні завдання, які мають бути розв'язані відповідно до даної мети. Це звичайно робиться у формі перерахування (вивчити..., описати..., встановити..., з'ясувати..., вивести формулу... і т. ін.).

Формулювання названих завдань слід робити якомога ретельніше, оскільки опис їх вирішення становитиме зміст розділів дисертаційної роботи. Це важливо також і тому, що назви таких розділів з'являються саме з формулювання завдань дослідження. Надалі формулюються об'єкт і предмет дослідження.

Об'єкт це процес або явище, що породжують проблемну ситуацію і обрані для вивчення. Предмет це те, що міститься в межах об'єкта. Об'єкт і предмет дослідження як категорії наукового процесу співвідносяться між собою як загальне і часткове. В об'єкті виділяється та його частина, котра є предметом дослідження. Саме на нього і спрямована основна увага дисертанта, саме предмет дослідження визначає тему дисертаційної роботи, що виноситься на титульний аркуш як заголовок. Дуже важливим етапом наукової праці є вибір методів дослідження — інструменту отримання фактичного матеріалу і необхідної умови досягнення поставленої в роботі мети.

Опис процесу дослідження - основна частина дисертації, де висвітлюються методика і техніка дослідження з використанням логічних законів і правил. Дуже важливий етап ходу наукового дослідження - обговорення його результатів на засіданнях профілюючих кафедр, наукових семінарів, учених і науково-технічних рад із попередньою оцінкою теоретичної та практичної цінності дисертації, що є першим колективним

відгуком. Заключним етапом ходу наукового дослідження є висновки, котрі містять те нове і суттєве, що становить наукові та практичні результати виконаної дисертаційної роботи. Як впливає із викладеного, поняття «дисертація» невід'ємне від поняття «науковий результат». Науковий результат — це знання, відповідне вимогам новизни, достовірності і практичної цінності. Ці вимоги надалі викладатимуться докладно.

Науковий результат, як правило, — творчий продукт одного розділу дисертації. Сутність наукового результату формулюється у висновках до розділу. Формулювання сутності повинне бути коротким, зрозумілим, конкретним, без загальних слів і термінів, чи і потребують додаткового пояснення. Найкращою формою наукового результату є закон закономірності. Наведемо приклади наукових результатів:

- для однорідного електричного ланцюга сила струму дорівнює напрузі, поділеній на опір, тобто $I = U / R$ (закон Ома);
- сума окремих струмів розгалуженого електричного ланцюга дорівнює повному струму у цьому ланцюзі, тобто $I = I_1 + I_2 + I_3 + \dots$ (перший закон Кірхгофа);
- обсяг інформації, потрібний для управління виробничою системою, квадратове залежить від суми одиниць обладнання та кількості обслуговуючого персоналу цієї системи, тобто $W = c (t + p)$ (постулат В.М.Глушкова);
- половина товарів, які обертаються нині на ринку України, десять років тому покупцям була невідома;
- 20 % людей випивають 80 % всього пива (принцип 20/80);
- продуктивність праці будь-якого працівника залежить від її мотивації.

Проаналізуємо наведені твердження, виписані у порядку зменшення їх «якості». Перші два (закони Ома та Кірхгофа) відповідають усім вимогам до наукового результату: колись вони були новим знанням, їх актуальність була незаперечною, вони багаторазово перевірені експериментами, мають загальний характер, теоретичну та практичну цінність. Третє твердження,

взяте з відомої монографії В.М.Глушкова

«Вступ до кібернетики», за формою має вигляд наукового результату, проте, як стверджують автори, не відповідає вимозі достовірності, бо виведене інтуїтивно, без багаторазової перевірки. Четверте твердження (щодо товарів) є науковим результатом, отриманим експериментальне (шляхом статистичної обробки даних). П'яте твердження (принцип 20/80) здається скоріше жартом, ніж науковим результатом, з огляду на його формулювання.

Насправді, цей принцип не раз підтверджувався у різноманітних експериментах і має практичне значення. Його більш точне формулювання: у будь-якій організації в середньому 20 % факторів зумовлюють 80 % ефекту. Наприклад, у будь-якій організації приблизно 20 % людей виконують 80 % всієї роботи; 80 % браку припадає на 20 % деталей; у житті 80 % всіх неприємностей викликаються приблизно 20 % факторів і т. ін. Останнє твердження не може претендувати на науковий результат: у ньому йдеться про загальновідому тенденцію, немає конкретності, а тому й практичної цінності, термін «мотивація» сам потребує пояснення. Наукові результати можна поділити на два види: теоретико-методологічні (для теоретичних досліджень), зокрема: концепція, гіпотеза, класифікація, закон, метод; та інструментальні (для прикладних і емпіричних досліджень), зокрема: спосіб, технологія, методика, алгоритм, речовина.

3. Багато хто вважає, то творчий процес можливий тільки у періоди якогось «натхнення». Це глибока помилка: звісно, добре, коли дослідження настільки захоплюють, що з'являється творчий порив, але для досягнення кінцевої мети важливий не так порив, як копітка і добре організована праця.

Оманою є те, що великі люди творять легко, без особливих витрат часу і сил. Це можна підтвердити словами великих діячів науки і мистецтва. Альберт Ейнштейн (про Кеплера): «Він жив у епоху, коли ще не було

певності, що є якась загальна закономірність для всіх явищ природи. І якою глибокою була його віра в таку закономірність, коли, працюючи в самотині, ніким не підтримуваний і не маючи нікого, хто б його розумів, він протягом багатьох десятків років черпав у ній силу для важкого і копіткого емпіричного дослідження руху планет і математичних законів цього руху!»

Біографії вчених свідчать, що вони всі були великими трудівниками, їхні досягнення є наслідком колосальної праці, величезного терпіння і посидючості, неймовірної впертості та наполегливості. Зазначимо деякі принципи наукової праці.

1. Постійно думати про предмет дослідження. Так, І. Ньютон на запитання про те, як йому вдалося відкрити закони небесної механіки, відповів: «Дуже просто, я весь час думав про них».

Із першого принципу випливають два практичні висновки, корисні для молодих учених. По-перше, не можна займатися науковою працею тільки на роботі, обмежуючи себе годинами обов'язкової присутності. Досвід свідчить, що такий полегшений режим унеможлиблює виконання дисертації своєчасно і потрібної якості. Думати про предмет свого дослідження треба постійно.

По-друге, слід позбутися некритичного сприймання чужих думок та ідей. Хоча вивчення літератури за темою дисертації і важливе, набагато більше значення має власна творчість. Варто насамперед шукати власні шляхи розв'язання проблеми, свій напрямок наукового пошуку, тоді вивчення літератури буде корисним, бо дасть змогу уникнути помилкових шляхів.

2. Не працювати без плану. За весь період роботи над дисертацією може бути декілька планів.

3. Контролювати хід роботи, обмежувати глибину розробки. За результатами контролю слід коригувати як загальний план, так і окремі його частини. У будь-якому дослідженні треба обмежувати себе як за широтою охоплення теми, так і за глибиною її розробки: з цього випливає, що потрібно сформулювати не тільки завдання даного етапу дослідження, а й обмеження у вирішенні загального завдання.

Обмеження особливо важливі на етапі написання дисертації за готовим чорновим матеріалом. Деякі поради щодо техніки роботи на основі публікацій і власного досвіду здобувача.

1. При виконанні великої роботи доречно звільнитися від дрібних сторонніх справ.
2. Не можна робити дві справи одночасно: це не означає, що не варто чергувати складну і просту, особливо механічну роботу.
3. Треба знайти індивідуальні засоби «втягування» в роботу.

Як правило, у всіх науковців найбільші труднощі викликає початок роботи, перші хвилини і години діяльності. Універсальних засобів «втягування» немає, вони для кожного свої. На наш погляд, добре було б розпочинати роботу з перечитування раніше написаного матеріалу та його коригування: звичайно після 30-40 хвилин такої праці з'являється бажання йти далі. Також індивідуально має бути обраний час роботи з максимальною творчою продуктивністю. Особливу увагу слід звернути на допустиму тривалість праці та необхідний час відпочинку. Це варто чітко визначити, бо кожна праця потребує дотримання режиму, інакше вона стає малопродуктивною і може призвести до втрати віри у свої сили. Ефективність наукових розробок суттєво залежить від оволодіння спеціалістами методами математичного моделювання і засобами обчислювальної техніки.

Розглянемо три типові ситуації, коли доцільно звертатися до ЕОМ. У першому випадку дослідник, який розробив метод і алгоритм (розрахунку, вибору і т. ін.), хоче довести результат до програмного продукту. У цьому разі ЕОМ використовується лише як знаряддя, за допомогою якого працюватиме програма. У другому — автор дисертації завершує дослідження не тільки алгоритмами і програмами розрахунку (оптимізації) параметрів пристроїв або технологічних процесів, а й фрагментом системи автоматизованого проектування якихось елементів з оптимальними значеннями параметрів. Цей результат є вагомішим, ніж попередній. У

третьому випадку ЕОМ використовується для математичного моделювання процесів у досліджуваних системах.

Відомо, що за правильної побудови математичної моделі вона спроможна надати значно більше інформації щодо характеристик системи, ніж натурний експеримент. Цифрове моделювання у процесі створення або дослідження вузлів, машин, приладів і систем може застосовуватися не тільки для визначення основних параметрів проектного пристрою, а й для порівняльного аналізу різних варіантів структур пристрою, виявлення їх потенційних можливостей, вибору допусків на окремі параметри тощо. З такою ж метою може використовуватися ЕОМ для вивчення моделей теплопередачі, технологічних процесів, моделей міцності або надійності і т. ін. Безмежною є сфера застосування математичних методів та ЕОМ при проведенні досліджень у галузі суспільних наук.

4. Для майбутнього вченого важливо оволодіти технікою написання статей і підготовки доповідей на конференціях не тільки з точки зору задоволення вимог стосовно кількості та рівня публікацій, а й з позицій сприйняття їх слухачами та читачами. Це зобов'язує до певної логіки побудови доповіді чи статті, високої вимогливості до їх форми, стилю і мови.

Опублікувати статтю — означає зробити даний матеріал надбанням фахівців для використання в їхній роботі. Отже, треба писати просто і зрозуміло. Слід уникати як передчасних публікацій, так і зволікання з публікаціями. У Фарадея був девіз: *to work, to finish, to publish*, тобто працюй, закінчуй, оприлюднюй, бо це надає пріоритет в авторстві і практично необмежену аудиторію. Висвітливо методику написання статті за результатами якогось часткового дослідження. Передусім треба розробити план.

Для статті обсягом сім-вісім машинописних сторінок план має виглядати так:

- 1) вступ — постановка проблеми у загальному вигляді та її

зв'язок з важливими практичними завданнями (5-10 рядків);

2) останні дослідження і публікації, на які спирається автор, виділення не вирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується дана стаття (звичайно ця частина статі становить близько 1/3 сторінки); її можна назвати «вихідні передумови»;

3) формулювання цілей статті (постановка завдання); вказаний розділ вельми важливий, бо з нього читач визначає корисність для себе пропонованої статті; мета статті впливає з постановки загальної проблеми і огляду раніше виконаних досліджень, тобто дана стаття має на меті ліквідувати якісь «білі плями» у загальній проблемі (обсяг цієї частини етапі 5-10 рядків);

4) виклад власне матеріалу дослідження (5-6 сторінок машинописного тексту через 2 інтервали). Невеликий обсяг потребує виділення головного у матеріалах дослідження; іноді можна обмежитися тільки формулюванням мети досліджень, короткою згадкою про метод вирішення задачі і викладом отриманих результатів; якщо на обсяг статті немає суворих обмежень, то доцільно описати методику дослідження повніше;

5) у закінченні наводяться висновки з даного дослідження і стисло подаються перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Деякі журнали для авторів публікують навіть вимоги до структури статей. Методика підготовки доповіді на науковій конференції дещо інша.

План доповіді аналогічний плану статті. Проте, специфіка усного мовлення викликає суттєві зміни у формі й змісті. При написанні доповіді треба врахувати, що значна частина матеріалу викладена на плакатах (слайдах). На плакатах звичайно подають: математичні постановки, метод розв'язання, алгоритми, структуру системи, схему експерименту, виявлені залежності у табличній або графічній формі і т. ін. Тому в доповіді викладають коментарі (але не повторення!) до ілюстративного матеріалу. Це дає змогу на 20-30% скоротити її. Слід також мати на увазі, що за 10 хвилин

людина може прочитати матеріал, розміщений на 4 сторінках машинописного тексту (через два інтервали), тому обсяг доповіді звичайно менший від обсягу статті. Крім того, доповідач повинен реагувати на попередні виступи за темою його доповіді. Полемічний характер доповіді викликає інтерес слухачів і підвищує їх активність.

Питання для самоконтролю:

1. *Охарактеризуйте науково-методичні підходи до написання дисертаційної роботи.*
2. *Проаналізуйте методи емпіричного дослідження; методи, використовувані на емпіричному та теоретичному рівнях; методи теоретичного дослідження.*
3. *Що розуміють під об'єктом та предметом дослідження?*
4. *Обґрунтуйте весь хід наукового дослідження.*
5. *В чому полягають особливості організації творчої діяльності?*
6. *Проаналізуйте роботу над статтями та доповідями.*

ТЕМА 3. ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ

1. *Загальні вимоги до технічного оформлення (параметри сторінки, шрифти).*
2. *Структурні елементи дисертації та послідовність їх розташування.*
3. *Вимоги до змісту основних частин (Вступ, Розділи, Висновки).*
4. *Правила оформлення ілюстративного матеріалу, таблиць та формул.*
5. *Оформлення списку використаних джерел за стандартами ДСТУ та APA.*

1. Загальні вимоги до технічного оформлення

Дисертація виконується державною мовою (за рішенням ради — англійською з обов'язковим перекладом анотації).

- Формат: Аркуші білого паперу А4 (210×297 мм).
- Шрифт: Times New Roman, кегель 14 пт.
- Інтервал: Міжрядковий інтервал — 1.5.
- Поля:
  - Ліве — не менше 20–25 мм (для зшивання);
  - Праве — не менше 10 мм;
  - Верхнє та нижнє — не менше 20 мм.
- Нумерація: Сторінки нумеруються арабськими цифрами у верхньому правому куті (або по центру зверху) без крапки. Титульний аркуш вважається першою сторінкою, але номер на ньому не ставиться.

2. Структурні елементи дисертації

Дисертація повинна мати чітку архітектуру. Основні блоки включають:

1. Титульний аркуш.
2. Анотація (українською та англійською мовами).
3. Зміст.
4. Перелік умовних позначень (за необхідності).
5. Вступ.
6. Основна частина (зазвичай 3–4 розділи).
7. Висновки.
8. Список використаних джерел.
9. Додатки (за необхідності).

3. Вимоги до змісту основних частин

3.1. Вступ

Це «візитна картка» роботи. У вступі обов'язково зазначаються:

- Актуальність теми: Обґрунтування необхідності дослідження.

- Зв'язок роботи з науковими програмами: Номер держреєстрації теми кафедри.

- Мета і завдання: Чого хочемо досягти та які кроки зробити.

- Об'єкт і предмет дослідження: Об'єкт — це процес/явище, предмет — конкретні властивості об'єкта, що вивчаються.

- Наукова новизна: Конкретний перелік того, що отримано вперше.

- Практичне значення: Де можна використати результати.

3.2. Основна частина

Кожен розділ починається з нової сторінки. Розділи поділяються на підрозділи (пункти).

- Розділ 1: Огляд літератури, аналіз стану проблеми.

- Розділ 2: Методологія та методи дослідження.

- Розділ 3–4: Власні результати, їх обґрунтування та обговорення.

4. Оформлення ілюстрацій, таблиць та формул

4.1. Ілюстрації та таблиці

- Назви ілюстрацій (рис., графіки, схеми) ставляться під ними (наприклад: *Рис. 1.1. Динаміка показників...*).

- Назви таблиць ставляться над ними з вирівнюванням по правому краю або по центру (наприклад: *Таблиця 2.1*).

- Посилання на них у тексті є обов'язковим: «...(рис. 1.1)» або «...як видно з табл. 2.1».

4.2. Формули

Математичні вирази мають бути чіткими. Для складних формул рекомендується використовувати вбудовані редактори (MS Equation або LaTeX).

- Номер формули ставиться в кінці рядка у круглих дужках:

$$E=mc^2(1.1)$$

- Пояснення значень символів подається під формулою у порядку їх появи.

5. Оформлення списку джерел

Згідно з наказом МОН №40, здобувач може обрати один із двох стилів:

1. ДСТУ 8302:2015: Національний стандарт (традиційний для України).

2. Міжнародні стилі: APA, MLA, Harvard, Vancouver тощо (часто вимагається для PhD).

Важливо:

- Джерела вказуються мовою оригіналу.
- Кожне джерело зі списку має бути згадане в тексті у квадратних дужках, наприклад: [12, с. 45] або [15–18].
- Сучасна вимога — обов'язкова наявність DOI для електронних джерел та статей.

Поради щодо успішного оформлення:

- Уникайте плагіату: Будь-яка ідея чи цифра, взята не з голови, повинна мати посилання.
- Обсяг: Для PhD зазвичай це 150–200 сторінок основного тексту (без списку джерел та додатків).
- Академічний стиль: Використовуйте безособові конструкції («встановлено», «доведено», «автором запропоновано») замість «я встановив».

Титульний аркуш — це перша сторінка дисертації, яка не нумерується, але заповнюється за суворим державним стандартом. Будь-яка помилка в назві установи або коді спеціальності може стати причиною повернення справи з МОН.

Структура титульного аркуша (зверху вниз):

1. Повна назва відомства та установи: Наприклад, *Міністерство освіти і науки України, Київський національний університет імені Тараса Шевченка*.
2. Гриф секретності: (Тільки якщо робота має обмежений доступ).
3. Прізвище, ім'я, по батькові здобувача: У називному відмінку.
4. Назва дисертації: Великими літерами, без лапок і крапки в кінці.

5. Шифр та назва спеціальності: Наприклад, *081 Право* або *051 Економіка*.

6. Науковий ступінь: *Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії*.

7. Дані про наукового керівника: Прізвище, ініціали, науковий ступінь, вчене звання.

8. Місто та рік: Наприклад, *Київ – 2026*.

Вступ — це найбільш формалізована частина. Окрім загальних пунктів, важливо правильно прописати такі елементи:

- Методи дослідження: Не просто перелік («аналіз, синтез»), а конкретизація: *«...статистичні методи використано у другому розділі для обробки даних опитування 500 респондентів...»*.

- Наукова новизна: Має бути структурована булетами. Використовуйте фрази-маркери:

- *«Вперше розроблено...»* (для абсолютно нових рішень);
- *«Удосконалено...»* (якщо ви покращили існуючу модель);
- *«Дістало подальший розвиток...»* (якщо ви доповнили відому теорію).

- Апробація результатів: Перелік конференцій, де доповідалися результати, із зазначенням міст і дат.

Особливості оформлення Списку джерел за стилем APA

Згідно з наказом МОН №40, здобувачі PhD все частіше обирають стиль APA (American Psychological Association) замість ДСТУ, оскільки він легше інтегрується в міжнародні наукометричні бази.

Основні відмінності APA від ДСТУ:

1. Автор і дата: В APA прізвище та рік видання йдуть на початку: *Smith, J. (2024)*.

2. Відсутність похилих рисок: В APA не використовуються подвійні косі риски // перед назвою журналу.

3. Курсив: Назва журналу або книги обов'язково виділяється курсивом.

4. DOI: Завжди вказується у вигляді активного гіперпосилання.

Приклад (Стаття):

Прізвище, І. І. (Рік). Назва статті. *Назва журналу, номер випуску*(номер тому), сторінки. <https://doi.org/xxxxxxx>

Додатки не входять до основного обсягу дисертації (тих самих 150–200 сторінок), але вони критично важливі для підтвердження достовірності.

Що варто виносити в додатки:

- Акти впровадження: Довідки з підприємств або установ, які підтверджують, що ваші результати вже використовуються.
- Громіздкі таблиці та анкети: Щоб не розривати текст основного розділу.
- Програмний код: Якщо дисертація стосується ІТ або математичного моделювання.
- Копії патентів або авторських свідоцтв.

Перед тим як друкувати дисертацію, перевірте:

1. Нерозривні пробіли: Між ініціалами та прізвищем (наприклад, І. І. Іванов) має стояти нерозривний пробіл (Ctrl+Shift+Space), щоб вони не розривалися на різні рядки.
2. Тире vs Дефіс: У тексті використовується довге тире (—), а не дефіс (-).
3. Автоматичний зміст: Ніколи не пишіть зміст вручну. Використовуйте вкладку «Посилання» -> «Зміст» у MS Word.
4. Якість рисунків: Всі схеми мають бути в роздільній здатності не менше 300 dpi. Написи на схемах повинні бути читабельними (не менше 10–12 пт).

Питання для самоконтролю:

1. *На підставі яких нормативних документів розроблені основні положення щодо підготовки та оформлення дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії?*
2. *За якими формами навчання здійснюється підготовка дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії?*

3. *Яка найменша кількість наукових публікацій повинна бути опублікована здобувачем?*
4. *Які основні структурні елементи повинна мати дисертація?*
5. *Які дані вказуються в анотації?*
6. *Які складові вступу дисертації?*
7. *Скільки авторських аркушів має містити обсяг основного тексту дисертації?*

ТЕМА 4. ОПУБЛІКУВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

1. *Нормативна база та кількісні вимоги до публікацій здобувача ступеня PhD.*
2. *Класифікація наукових видань: категорія «Б» (Україна) та міжнародні бази Scopus/Web of Science.*
3. *Мова публікацій та вимоги до структури наукової статті (IMRAD).*
4. *Апробація результатів: роль конференцій та тез доповідей.*
5. *Академічна доброчесність при публікації: запобігання плагіату та «хижацьким» виданням.*

1. Згідно з чинним законодавством України, мінімальна кількість публікацій для допуску до захисту ступеня доктора філософії становить 3 наукові праці.

- **Основні вимоги:**

- Всі публікації мають висвітлювати основний зміст дисертації.
- Публікації мають бути оприлюднені після зарахування до аспірантури.

- Лише одна стаття може бути одноосібною (без співавторів), хоча сучасні правила дозволяють мати всі статті у співавторстві за умови чіткого визначення особистого внеску.

Сучасна система атестації кадрів в Україні перейшла від кількості до якості. Основний документ — Постанова КМУ №44.

1.1. Кількісний мінімум та взаємозамінність

Хоча базовою вимогою є 3 публікації, існують правила їх «ваги»:

- Стаття у виданнях Q1–Q3 (Scopus/WoS): Така публікація прирівнюється до двох статей у фахових виданнях України. Це стратегічно вигідно для здобувача, адже одна якісна англomовна праця знімає потребу в написанні кількох дрібних статей.

- Монографія: Розділ у колективній монографії (виданій у країнах ОЕСР) також може бути зарахований, але він не замінює обов'язкову статтю в Scopus/WoS.

- Патенти: Для технічних наук патенти на винахід, які пройшли кваліфікаційну експертизу, прирівнюються до фахових статей України.

1.2. Часові межі

Всі праці мають бути опубліковані до моменту подання документів у разову раду. Статті, що перебувають у статусі «прийнято до друку» (In press), офіційно не зараховуються, поки їм не присвоєно DOI або номер сторінок у випуску.

2. Для успішного захисту ваші праці мають бути розподілені за певним ієрархічним принципом:

2.1. Видання у міжнародних базах (Scopus / Web of Science)

Обов'язковою є наявність мінімум однієї статті у виданнях, що індексуються у Scopus або Web of Science Core Collection.

- Важливо: Стаття має бути опублікована у журналі, що має ненульовий квартиль (\$Q1, Q2, Q3\$ або \$Q4\$).

- Якщо ви маєте статтю у виданні \$Q1-Q3\$, вона може зараховуватися як дві публікації (залежно від внутрішніх правил ЗВО).

2.2. Фахові видання України (Категорія «Б»)

Решта статей (зазвичай 2) мають бути опубліковані у журналах, які включені до Переліку наукових фахових видань України категорії «Б».

- Примітка: Видання категорії «А» — це українські журнали, що вже входять до Scopus/WoS, тому вони є пріоритетними.

2.1. Категорія «Б» та її пастки

В Україні понад 2000 фахових журналів. Здобувач повинен перевірити:

1. Наявність у Реєстрі: Чи не закінчився термін акредитації журналу за вашою спеціальністю (наприклад, 051 Економіка або 081 Право).

2. Періодичність: Якщо журнал видається раз на рік, ризик не встигнути до захисту зростає.

2.2. Міжнародні бази (Scopus/Web of Science)

Важливо розуміти поняття Квартиль (Quartile):

- Q1 та Q2: Елітні журнали (Nature, Lancet, Harvard Law Review). Рецензування триває від 6 до 12 місяців. Відсоток відмов — до 90%.

- Q3 та Q4: Більш доступні видання, часто мультидисциплінарні.

- SJR та Impact Factor: Це метрики, які визначають престижність. Для PhD в Україні кварталі часто є вирішальним при «заліку» публікації.

3. Сучасні міжнародні журнали вимагають суворого дотримання структури IMRAD, що забезпечує логічність та відтворюваність дослідження.

- Introduction (Вступ): Обґрунтування актуальності, аналіз останніх досліджень, формулювання мети.

- Methods (Методи): Детальний опис того, як проводилося дослідження (вибірка, інструменти, математичний апарат).

- Results (Результати): Виклад отриманих даних (таблиці, графіки) без їхньої інтерпретації.

- Discussion (Обговорення): Порівняння результатів із працями інших вчених, визначення обмежень дослідження.

Порада: Використання LaTeX для написання статей з технічних та природничих наук значно підвищує шанси на прийняття роботи в міжнародні видання через високу якість рендерингу формул.

Науковий стиль англійської мови (Academic English) відрізняється від розмовної. Використання Google Translate без подальшого професійного прунфрідингу гарантовано призведе до відмови в публікації в журналах Q1–Q2.

3.1. Деталізація структури IMRAD

- Title (Заголовок): Має бути коротким (до 12 слів) і містити ключові слова.

- Abstract (Анотація): Це «реклама» вашої статті. Вона має бути структурованою (Мета, Методи, Результати, Висновки) і обсягом 200–250 слів.

- Introduction: Обов'язково вкажіть Research Gap (прогалина в науці) — що саме залишилося недослідженим вашими попередниками.

- Materials and Methods: Описуйте так, щоб інший вчений у будь-якій точці світу міг повторити ваш експеримент і отримати такі ж результати.

4. Апробація — це процес публічного обговорення результатів на наукових заходах. Хоча тези конференцій зараз не входять до обов'язкового списку 3-х праць, вони є критично важливими для:

- Отримання зворотного зв'язку від наукової спільноти.
- Підтвердження пріоритету наукової ідеї.
- Наповнення розділу дисертації «Апробація результатів».

Вимоги до конференцій: Рекомендується участь мінімум у двох міжнародних конференціях (бажано за кордоном або організованих провідними університетами).

Апробація — це захист дисертанта від майбутніх звинувачень у ненауковості.

4.1. Вибір конференції

Уникайте «заочних» конференцій, які видають збірники щотижня.

Пріоритет:

- Щорічні конференції великих університетів.
- Заходи під егідою асоціацій (наприклад, IEEE для інженерів, АРА для психологів).
- Міжнародні форуми за кордоном: Це дає право на отримання сертифіката про міжнародне стажування/участь, що важливо для майбутнього звання доцента.

5. Здобувач має бути вкрай обережним при виборі журналу.

5.1. Ознаки «Хижацьких» (Predatory) журналів:

- Обіцянка опублікувати статтю за 2-3 дні.
- Відсутність реального рецензування (Peer-review).
- Надмірно широкий профіль (журнал «про все на світі»).
- Агресивний спам на електронну пошту з пропозиціями публікації.

5.2. Етика співавторства:

Включати в співавтори можна лише тих осіб, які зробили реальний інтелектуальний внесок. «Почесне співавторство» (включення завідувача кафедри без його участі) є порушенням академічної етики.

Опублікування результатів — це не просто формальність для захисту, а інтеграція здобувача у світову наукову спільноту. Якісна стаття у журналі \$Q1\$ важить більше, ніж десять статей у невідомих збірниках.

Порушення на етапі публікацій можуть призвести до того, що диплом PhD буде анульовано навіть через кілька років після захисту.

5.1. Види порушень:

- Самоплагіат: Копіювання цілих абзаців зі своїх власних старих статей у нову без посилання на першоджерело.

- Гостьове співавторство: Включення друзів чи колег, які не писали текст.

- Salami Slicing: Штучне подрібнення результатів одного дослідження на кілька дрібних статей заради кількості.

5.2. Перевірка журналу на «хижацтво»

Використовуйте Beall's List (список Білла) або сервіс Think. Check. Submit. Якщо журнал вимагає оплати (APC — Article Processing Charge) до того, як надіслав рецензію — це 100% хижацьке видання.

У розділі «Апробація та публікації» дисертації праці групуються так:

1. Статті у виданнях, індексованих у Scopus/WoS.
2. Статті у фахових виданнях України категорії «А» та «Б».
3. Статті в іноземних журналах (не індексованих у базах).
4. Матеріали конференцій (тези).

Для кожної праці вказується: Назва, автори, журнал, рік, номер, сторінки, DOI. Обов'язково додається примітка: *«Особистий внесок здобувача полягає у... (розробці методики, проведенні розрахунків, аналізі літератури)»*. Зареєструйтеся в ORCID та Google Scholar. Без цих профілів сучасний вчений вважається «невидимим». Створіть кабінет у ResearchGate для обміну досвідом із закордонними колегами.

Питання для самоконтролю:

1. *Яка кількість статей має бути опублікована здобувачем з наукового напрямку?*
2. *Яка повинна бути кількість патентів на винахід, що пройшли кваліфікаційну експертизу?*
3. *За дотриманням яких умов зараховуються наукові публікації за темою дисертації?*
4. *Які наукові публікації не зараховуються за темою дисертації?*
5. *На кого покладається зарахування статей, опублікованих у наукових періодичних виданнях інших держав з наукового напрямку, за яким*

підготовлено дисертацію здобувача?

6. Хто несе відповідальність за відповідність змісту публікацій та конкретного особистого внеску здобувача результатам дисертації?

ТЕМА 5. ПОПЕРЕДНІЙ РОЗГЛЯД ДИСЕРТАЦІЇ ТА ПОРЯДОК ЇЇ ЗАХИСТУ

1. *Завершення виконання освітньо-наукової програми та процедура попередньої експертизи дисертації.*

2. *Порядок утворення разової спеціалізованої вченої ради.*

3. *Вимоги до оформлення документів та оприлюднення інформації про захист.*

4. *Процедура проведення публічного захисту та прийняття рішення.*

1. Процес захисту починається не в день засідання ради, а з моменту завершення роботи над дисертацією в межах аспірантури (ад'юнктури).

- Звіт про виконання індивідуального плану: Здобувач звітує на засіданні кафедри (відділу), де виконувалося дослідження.

- Фаховий семінар: Це ключовий етап попередньої експертизи. На семінарі відбувається апробація результатів. За результатами дискусії кафедра надає Висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації.

- Термін дії висновку: Висновок дійсний протягом 1 року до моменту подання документів у спеціалізовану вчену раду.

Якщо на фаховому семінарі виявлено недоліки, здобувач має право доопрацювати дисертацію та пройти семінар повторно.

Процедура захисту — це не лише формальність, а глибока перевірка здатності здобувача самостійно розв'язувати наукові завдання. Головними принципами тут є академічна доброчесність, публічність та об'єктивність.

Процес завершення роботи над дисертацією в Україні регулюється Постановою КМУ №44 від 12 січня 2022 р. (для PhD). Першим кроком є успішне виконання освітньо-наукової програми (ОНП), що передбачає отримання 60 кредитів ЄКТС та виконання індивідуального плану наукової роботи.

1.1. Технічна перевірка та перевірка на плагіат

Перед будь-яким розглядом дисертація проходить перевірку на наявність текстових запозичень без посилання на джерела.

- Академічна доброчесність: Здобувач несе персональну відповідальність за достовірність результатів.

- Програмне забезпечення: Використовуються сертифіковані системи. Наявність значного відсотка збігів без належного обґрунтування є підставою для відмови в подальшому розгляді.

1.2. Фаховий семінар (Попередня експертиза)

Це "генеральна репетиція" захисту. Основна мета — визначити готовність роботи та її наукову цінність.

- Організація: Семінар проводиться на кафедрі (відділі), де виконувалося дослідження. Якщо робота виконана на стику спеціальностей, залучаються представники суміжних кафедр.

- Рецензенти: Кафедра призначає двох фахівців (докторів або кандидатів наук), які детально вивчають рукопис і готують попередні висновки.

- Результат семінару: Прийняття висновку про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації. У висновку обов'язково зазначається особистий внесок автора у кожну публікацію, написану у співавторстві.

2. Порядок утворення разової спеціалізованої вченої ради

Для захисту ступеня доктора філософії (PhD) нині діє система разових рад, що створюються під конкретного здобувача.

- Склад ради: Рада складається з 5 осіб:

- Голова ради (співробітник закладу, де відбувається захист).
- Рецензенти (2 особи — представники закладу, де виконувалась робота).
- Опоненти (2 особи — зовнішні фахівці з інших установ).

- Вимоги до членів ради: Кожен член ради повинен мати публікації за напрямом дослідження здобувача, видані протягом останніх 5 років.

- Затвердження: Склад ради затверджується Вченою радою закладу вищої освіти (наукової установи) та оформлюється наказом керівника.

З 2021 року в Україні відбулася реформа: замість постійно діючих рад для докторів філософії (PhD) запроваджено разові ради. Це забезпечує максимальну відповідність фаху членів ради темі дисертації.

2.1. Вимоги до складу ради

Рада складається з 5 осіб, які мають науковий ступінь та публікації за профілем дисертації (не менше 3 публікацій за останні 5 років, включно з виданнями у Scopus/Web of Science).

1. Голова ради — штатний працівник закладу, де захищається здобувач.

2. Два рецензенти — науковці з того ж закладу (опонують внутрішньо).

3. Два офіційні опоненти — зовнішні фахівці з інших університетів чи наукових установ.

2.2. Процедура затвердження

Здобувач подає заяву на ім'я керівника установи. Протягом місяця Вчена рада закладу приймає рішення про утворення спеціалізованої ради. Це рішення оформлюється наказом. Дані про раду вносяться до інформаційної системи НАЗЯВО (Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти).

3. Вимоги до оформлення документів та оприлюднення інформації

Після утворення ради розпочинається етап офіційної підготовки до захисту.

Основні документи:

1. Заява на ім'я голови ради.
2. Дисертація в електронному та друкованому вигляді.
3. Наукові публікації (статті, тези), що відображають основний зміст роботи.
4. Академічна довідка про виконання освітньо-наукової програми.

Оприлюднення:

- Заклад зобов'язаний розмістити на своєму офіційному сайті анотацію та текст дисертації (з дотриманням вимог академічної доброчесності).

- Рецензії та відгуки: Рецензенти та опоненти подають свої відгуки протягом 15-20 днів після ознайомлення з роботою. Вони також мають бути оприлюднені на сайті закладу не пізніше ніж за кілька днів до захисту.

Бюрократичний етап є надзвичайно відповідальним, оскільки помилка в оформленні може призвести до скасування результатів захисту Міністерством освіти і науки України.

3.1. Пакет документів здобувача

- Дисертація: Оформлена згідно з ДСТУ 8302:2015.
- Наукові публікації: Мінімум 3 статті (для PhD), одна з яких у виданні країн ОЕСР або Scopus/WoS.
- Академічна довідка: Підтвердження проходження всіх навчальних дисциплін.
- Висновок фахового семінару.

3.2. Принципи відкритості та терміни

- За 30 днів до захисту: Дисертація та анотація (українською та англійською мовами) мають бути викладені у вільному доступі на сайті закладу.

- За 15 днів до захисту: На сайті оприлюднюються відгуки опонентів та рецензії. Кожен бажаючий може ознайомитися з ними та підготувати запитання.

- Повідомлення в МОН: Інформація про захист публікується в офіційному реєстрі, щоб представники наукової спільноти могли відвідати засідання.

4. Процедура проведення публічного захисту та прийняття рішення

Захист проводиться на відкритому засіданні ради. Дозволяється використання засобів відеозв'язку (онлайн-формат) за умови повної ідентифікації учасників.

Етапи засідання:

1. Голова ради інформує про присутність членів ради (кворум) та оголошує дані про здобувача.

2. Доповідь здобувача: Виклад основних положень роботи (зазвичай 15–20 хв).

3. Запитання та відповіді: Наукова дискусія, у якій можуть брати участь не лише члени ради, а й присутні гості.

4. Виступи опонентів та рецензентів: Обговорення сильних сторін та зауважень до роботи.

5. Таємне голосування: Рада приймає рішення про присудження ступеня. У разових радах голосування зазвичай проводиться за допомогою електронних систем або бюлетенів.

Результат: Рішення ради вважається позитивним, якщо його підтримала більшість членів ради. Після цього документи (атестаційна справа) передаються до МОН України для затвердження та видачі диплома.

Публічний захист — це наукова дискусія між здобувачем та членами ради.

4.1. Регламент засідання

1. Відкриття: Голова ради перевіряє наявність усіх членів. Присутність усіх 5 осіб обов'язкова (можлива участь через Zoom/Teams з використанням ЕЦП).

2. Доповідь: Здобувач презентує результати (використовуючи слайди). Важливо акцентувати увагу на тому, що зроблено вперше.

3. Наукова дискусія: Члени ради ставлять запитання. Здобувач повинен продемонструвати глибоке володіння предметом та здатність відстоювати власну точку зору.

4. Відповіді на зауваження: Окремий етап — відповіді на критику, що містилася у відгуках опонентів.

4.2. Прийняття рішення та "Період очікування"

Голосування проводиться таємно. Після позитивного рішення рада готує Висновок ради, який підписується всіма членами. Протягом 15 днів після захисту повна справа (відеозапис захисту, протоколи, дисертація) подається до Міністерства. Протягом наступних 2–4 місяців триває державна перевірка. Лише після наказу МОН про затвердження рішень спеціалізованих рад здобувач отримує диплом встановленого зразка.

Питання для самоконтролю:

1. *Хто присуджує наукові ступені доктора філософії?*
2. *Головою спеціалізованої вченої ради призначають?*
3. *Які документи подає здобувач наукового ступеня до спеціалізованої вченої ради?*
4. *Хто не може бути офіційними опонентом ?*
5. *Яку кількість захистів може проводити спеціалізована вчена рада на рік?*
6. *За якою процедурою проводиться засідання спеціалізованої вченої ради для захисту дисертації?*
7. *Протягом скількох днів спеціалізована рада оформлює рішення щодо присудження ступеня доктора філософії?*
8. *За рахунок коштів яких осіб здійснюється відшкодування витрат на виготовлення бланків диплома доктора філософії?*

ПИТАННЯ ДЛЯ МОДУЛЬНОГО І СЕМЕСТРОВОГО ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ:

1. Мета наукових досліджень.
2. Назвіть і охарактеризуйте критерії економічної ефективності науково дослідних тем.
3. Назвіть етапи виконання прикладної науково-дослідної роботи.
4. Назвіть етапи виконання дослідно-конструкторської розробки.
5. Етапи проведення наукового дослідження.
6. Види наукових публікацій.
7. Види та ознаки наукового дослідження.
8. Вимоги до цитування, правила оформлення посилань.
9. Відгук та рецензія як форми оцінки наукових праць.
10. Гіпотеза: поняття, структура та види.
11. Документи, необхідні для подання дисертації у спеціалізовану (разову) вчену раду.
12. Інформаційне забезпечення дисертаційного дослідження.
13. Культура науковця.
14. Методика підготовки наукової статті зі спеціальності «Менеджмент».
15. Мультимедійна презентація результатів дослідження.
16. Наука як діяльність: характеристика, суб'єкти та нормативно-правове регулювання.
17. Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти: склад, структура та повноваження.
18. Науковий керівник та його роль у виконанні дисертаційного дослідження.
19. Нормативно-правові документи, що регламентують наукову діяльність працівників вищої освіти.
20. Організація наукової діяльності в Україні.
21. Організація робочого місця здобувача наукового ступеня.
22. Оформлення списку використаних джерел.

- 23.Перелік фахових видань зі спеціальності «Менеджмент».
- 24.Поняття наукового дослідження.
- 25.Порядок вибору, формулювання і затвердження теми дисертаційного дослідження.
- 26.Пунктуація, синтаксичне оформлення речень.
- 27.Самоперевірка відповідності матеріалів дисертації встановленим вимогам.
- 28.Види міжнародних наукометричних баз даних та їх характеристика.
- 29.Стилістичні особливості доповіді для процедури захисту дисертації.
- 30.Сценарій захисту дисертаційного дослідження.
- 31.Характеристика та основні вимоги до тез наукової доповіді.
- 32.Форми відображення результатів наукових досліджень.
- 33.Формування відповідей на зауваження офіційних опонентів та інших науковців.
- 34.Характеристика Закону України «Про вищу освіту».
- 35.Характеристика Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність».
- 36.Характеристика методів наукового дослідження.
- 37.Дисертаційні роботи та їх види.
- 38.Загальна методика виконання дисертаційного дослідження.
- 39.Характеристика основних розділів дисертації за обраною темою дослідження зі спеціальності «Менеджмент».
- 40.Вибір і затвердження теми дисертації.
- 41.Пошук, накопичення та обробка наукової інформації з теми дисертаційного дослідження.
- 42.Попередня експертиза (передзахист) дисертації на кафедрі (відділі).
- 43.Подання дисертації до Разової спеціалізованої вченої ради.
- 44.Прилюдний захист дисертації.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Рекомендована література основна:

1. Кирильчук А., Наконечний Ю. Методологія та організація досліджень в науках про Землю : навч. посібник. Львів: ВЦ ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. 496 с.
2. Основи наукових досліджень: навч.-метод. посібник/ Крохмальний Р. та інші. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2020. 464 с.
3. Мальська М., Паньків Н. Основи наукових досліджень: навч. посібник. Львів: ВЦ ЛНУ ім.Івана Франка, 2020. 226 с.
4. Медвідь В. Ю., Данько Ю. І., Коблянська І. І. Методологія та організація наукових досліджень (у структурно-логічних схемах і таблицях): навч. посіб. Суми: СНАУ, 2020. 220 с.
5. Кирильчук А., Наконечний Ю. Методологія та організація досліджень в науках про Землю : навч. посібник. Львів: ВЦ ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. 496 с.
6. Основи наукових досліджень: навч.-метод. посібник/ Крохмальний Р. та інші. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2020. 464 с.
7. Мальська М., Паньків Н. Основи наукових досліджень: навч. посібник. Львів: ВЦ ЛНУ ім.Івана Франка, 2020. 226 с.
8. Дутко О.М., Лебідь І.Ю. Методика наукових досліджень : Навчально-методичний посібник [видання друге, доповнене та перероблене]. Кам'янець-Подільський : Видавець Ковальчук О.В, 2023. 160 с.
9. Організація наукових досліджень у сфері менеджменту та безпеки організації : підручник / В. Бліхар та ін. Хмельницький: Вид-во ХУУП імені Леоніда Юзькова, 2022. 443 с.
10. Бірта Г.О., Бургу Ю. Г., Флока Л. В., Горячова О. О. Методологія і організація наукових досліджень. Навчальний посібник, 2020. 160с.
11. Методологія та прикладні техніки досліджень в менеджменті: конспект лекцій [Електронний ресурс]: навч. посіб. для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, спеціальності 073 «Менеджмент», освітньо-

наукової програми «Менеджмент» / КПІ ім. Ігоря Сікорського ; уклад.: А. Р. Дунська, КПІ ім. Ігоря Сікорського. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2021. 113с.

Рекомендована література допоміжна

12.Дутко О.М., Лебідь І.Ю. Методика наукових досліджень : Навчально-методичний посібник [видання друге, доповнене та перероблене]. Кам'янець-Подільський : Видавець Ковальчук О.В, 2023. 160 с.

13.Організація наукових досліджень у сфері менеджменту та безпеки організації : підручник / В. Бліхар та ін. Хмельницький: Вид-во ХУУП імені Леоніда Юзькова, 2022. 443 с.

14.Бірта Г.О., Бургу Ю. Г., Флока Л. В., Горячова О. О. Методологія і організація наукових досліджень. Навчальний посібник, 2020. 160с.

15.Методологія та прикладні техніки досліджень в менеджменті: конспект лекцій [Електронний ресурс]: навч. посіб. для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, спеціальності 073 «Менеджмент», освітньо-наукової програми «Менеджмент» / КПІ ім. Ігоря Сікорського ; уклад.: А. Р. Дунська, КПІ ім. Ігоря Сікорського. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2021. 113 с.

16. Karpenko Y., Chykurkova A., Matveyeva M., Hridin O., Nakonechna K. Formation of the enterprise strategy based on the industry life cycle. *Independent Journal of Management & Production*. v. 12, n. 3, Special Edition ISE, S&P -May 2021. p. 262-280. <http://www.ijmp.jor.br/index.php/ijmp/article/view/1537>

17. Simanavicius A., Kisielius E, Kharchevnikova L, Svorobovych L, Chykurkova A. Peculiarities of social business concept. *Independent Journal of Management & Production*. 2021. N. 12(6). P. S660-S676 DOI: <https://doi.org/10.14807/ijmp.v12i6.1757>

18. Markina, I., Somych, N., Shkilniak, M., Chykurkova, A., Lopushynska, O. Managing resource-saving development of agri-food enterprises in the context of food security and sustainability: strategic aspects. *Central European Management*

<https://journals.kozminski.edu.pl/pub/6356>

19. Chykurkova A., Pokotylska N, Dobrovolska, E., Chornobai L., Patsarniuk O. Marketing monitoring as a tool for assessing the competitiveness of food industry enterprises in the agro-industrial complex. *Ekonomika APK*, 32(1), 47-58. <https://eapk.com.ua/en/journals/tom-32-1-2025/marketingovy-monitoring-yak-instrument-otsinki-konkurentospromozhnosti-pidpriyemstv-kharchovoyi-promislovosti-v-agropromislovomu-kompleksi>

20. Чикуркова А.Д., Юр'єв В.В. Теоретичні аспекти розвитку диверсифікації діяльності сільськогосподарських підприємств *Агросвіт*. 2021. №21. С. 80-86 http://www.agrosvit.info/pdf/21-22_2021/12.pdf

21. Чикуркова А.Д., Ковалишин О.С. Сучасні тенденції стратегічного управління конкурентоспроможністю сільськогосподарських підприємств. *Подільський вісник: сільське господарство, техніка, економіка*. 2021. Вип. 35. С. 39-47. [file:///E:/Downloads/256622-Article%20Text-590637-1-10-20220512%20\(4\).pdf](file:///E:/Downloads/256622-Article%20Text-590637-1-10-20220512%20(4).pdf)

22. Чикуркова А.Д., Фурман Д.Г. Оцінка соціально-демографічних чинників і тенденцій формування персоналу підприємств. *Агросвіт*. 2023. №2. С. 24-32 <https://www.nayka.com.ua/index.php/agrosvit/issue/view/57/46>

23. Чикуркова А.Д., Фурман Д.Г. Науково-практичні аспекти управління персоналом підприємств: проблеми, тенденції і перспективи вирішення. *Інвестиції: практика та досвід*. №3. 2023. С. 10-18 <https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/1049/1059>

24. Чикуркова А.Д., Добровольська Е.В. Забезпечення управління ефективністю функціонування м'ясопереробного підприємства. *Подільський вісник: сільське господарство, техніка, економіка*. 2023. Випуск 1 (38). С. 166-172

https://journals.pdu.khmelnitskiy.ua/index.php/podilian_bulletin/issue/view/20/9

25. Чикуркова А.Д., Дідух С.В. Моделі корпоративного управління: порівняльний аналіз моделей управління акціонерними товариствами та їх

вплив на ефективність. *Причорноморські економічні студії*. Випуск 83. 2023. С. 28-34 http://bses.in.ua/journals/2023/83_2023/7.pdf

26. Чикуркова А.Д., Лепейко Т.І., Федірець О.В. Адаптивна модель стратегічного менеджменту підприємства в умовах управління змінами. *Агросвіт*. 2024. №16. - С. 10-15 <https://www.nayka.com.ua/index.php/agrosvit/article/view/4328>

27. Чикуркова А.Д., Харченко Б.С. Реалізація конкурентних стратегій на засадах бенчмаркінгового підходу в управлінні економічним розвитком підприємств. *Ефективна економіка*. 2024. №8. <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/4440/4475>

28. Чикуркова А.Д., Гнидюк В.С., Равлюк І.В. Напрями стратегічного управління інноваційним розвитком підприємств. *Агросвіт*. 2024. №21. С. 43-51 <https://nayka.com.ua/index.php/agrosvit/issue/view/180/135>

29. Чикуркова А., Федірець О., Покотильська Н., Барановська, О. Інноваційні підходи до ідентифікації та оцінки ризиків в управлінні організаційними проєктами. *Вчені записки Університету «КРОК»*, 2025. №(2(78)). С. 225–237. <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2025-78-225-237>

30. Чикуркова А.Д., Федірець О., Покотильська Н., Тютюнник В. Застосування сценарного планування для підвищення ефективності стратегічного управління в умовах невизначеності. *Актуальні проблеми економіки*. 2025. № 5 (287). С. 390-402.

31. Чикуркова А., Покотильська Н. Коваленко С., Циган Р. Сепарування сучасних наукових методів управлінських досліджень в системі розвитку лідерського і креативного потенціалів здобувачів вищої освіти. *Актуальні проблеми економіки*. 2025. №7(289). С. 206-217.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

12. Нормативно-правова база <https://pdatu.edu.ua/images/naukova-miznarodna-diyalnist/aspirantura/np-baza.pdf>

13. Стандарт вищої освіти: третій (освітньо-науковий) рівень, галузь знань 07 Управління і адміністрування, спеціальність 073 Менеджмент (далі – Стандарт). Стандарт затверджено та введено в дію наказом Міністерства освіти і науки України від 24.12.2021 р. № 1436.
<https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/12/24/073-Menedzhment.Dok.filos.02.06.2022.pdf>
14. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
<http://www.nbuv.gov.ua>
15. Спеціалізована система пошуку наукової інформації
<http://www.scirus.com/srsapp>
16. Верховна Рада України – www.rada.gov.ua
17. Кабінет Міністрів України – www.kmu.gov.ua
18. Державна служба статистики України – <https://www.ukrstat.gov.ua>
19. Інтернет-портал для управлінців – www.management.com.ua
20. Інтернет-портал з проблем менеджменту – www.12manage.com
21. Google - найбільша світова пошукова система (Українська частина)
<http://www.google.com.ua/>
22. Google Scholar - пошук наукової інформації системою Google
<http://scholar.google.com/>
23. Електронні навчальні онлайн-курси на платформі
<https://prometheus.org.ua>
24. Науково-навчальний центр компанії «Наукові Публікації». Вебінари.
<https://spubl.com.ua/uk/webinars>
25. Громадська організація «Міжнародна фундація науковців і освітян». Заходи. <https://iesfukr.com.ua/uk> <https://iesfukr.com.ua/uk/events>
26. Платформи для вдосконалення навичок і саморозвитку
<https://mon.gov.ua/news/platformi-dlya-vdoskonalennya-navichok-i-samorozvitku>

ГЛОСАРІЙ

А

Абстрагування — метод наукового пізнання, що полягає у уявному відволіканні від несуттєвих, другорядних властивостей і зв'язків предмета дослідження з метою виділення його суттєвих ознак. У менеджменті використовується для побудови моделей управлінських процесів.

Автореферат дисертації — документ, у якому коротко викладено основний зміст дисертації, обґрунтовано актуальність, новизну, висновки та практичне значення роботи. (Примітка: для здобуття ступеня доктора філософії за новими правилами часто замінюється анотацією, проте термін залишається актуальним для розуміння структури викладу).

Академічна доброчесність — сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу та наукової діяльності з метою забезпечення довіри до результатів творчих досягнень (відсутність плагіату, фабрикації, фальсифікації даних).

Актуальність теми — обов'язкова характеристика дисертації, що вказує на необхідність і своєчасність вирішення певної наукової проблеми для подальшого розвитку теорії менеджменту або розв'язання практичних завдань управління.

Аналіз — метод дослідження, що полягає у розчленуванні об'єкта (системи управління) на складові частини (елементи, підсистеми) для їх всебічного вивчення.

Апробація результатів — критична оцінка результатів дисертаційного дослідження науковою спільнотою через публікації, виступи на конференціях, семінарах, а також впровадження у практичну діяльність підприємств.

Аргументація — логічний процес обґрунтування істинності певного положення (тези) за допомогою інших істинних і пов'язаних з ним суджень (аргументів).

В

Верифікація — перевірка істинності теоретичних положень, гіпотез або результатів дослідження шляхом їх зіставлення з емпіричними даними, фактами реальної управлінської практики.

Впровадження результатів — документальне підтвердження (акти, довідки) використання наукових розробок, методик чи рекомендацій дисертанта в діяльності конкретних організацій або в навчальному процесі.

Висновки (до розділу/загальні) — стислий виклад основних результатів дослідження, що підсумовують зроблене та показують, як вирішені поставлені завдання.

Г

Гіпотеза наукова — науково обґрунтоване припущення, що висувається для пояснення певного явища або процесу в системі менеджменту і потребує перевірки та доведення в ході дослідження.

Д

Дедукція — метод мислення, при якому нове знання про окреме (конкретне підприємство) виводиться із знання про загальне (загальні закони економіки та управління); рух думки від загального до часткового.

Дисертація — кваліфікаційна наукова праця, підготовлена здобувачем самостійно, яка містить висунуті ним науково обґрунтовані теоретичні або експериментальні результати, наукові положення, та свідчить про особистий внесок автора в науку.

Достовірність результатів — характеристика результатів дослідження, що підтверджує їх відповідність об'єктивній реальності. Досягається використанням перевірених методів, репрезентативністю вибірки, коректністю математичної обробки даних.

Е

Експеримент (у менеджменті) — метод пізнання, за якого об'єкт дослідження (наприклад, система мотивації персоналу) ставиться в

спеціально створені, контрольовані умови для перевірки гіпотези. Може бути уявним (імітаційним) або натурним (на підприємстві).

Емпіричне дослідження — рівень наукового пізнання, спрямований на отримання та первинну обробку фактів (спостереження, анкетування, інтерв'ю, збір статистичних даних).

Ефективність управління — категорія менеджменту, що характеризує співвідношення результатів діяльності організації до витрат на їх досягнення; один з ключових критеріїв оцінки практичної значущості дисертації.

З

Завдання дослідження — конкретні етапи роботи, які необхідно виконати для досягнення мети дослідження (наприклад: проаналізувати стан..., розробити методику..., обґрунтувати модель...).

Загальнонаукові методи — методи, що використовуються в усіх або більшості наук (аналіз, синтез, індукція, дедукція, моделювання, системний підхід).

Закономірність — об'єктивно існуючий, повторюваний, суттєвий зв'язок між явищами або процесами в управлінні, який характеризує їх розвиток.

І

Ідеалізація — метод теоретичного пізнання, що полягає у конструюванні понять про об'єкти, яких не існує в чистому вигляді в дійсності, але які мають прообрази (наприклад, «досконала конкуренція», «абсолютно раціональний менеджер»).

Індукція — метод дослідження, при якому загальний висновок про властивості множини елементів робиться на основі вивчення окремих її елементів; рух думки від часткового до загального.

Інформаційна база дослідження — сукупність джерел інформації (законодавчі акти, фінансова звітність підприємств, статистичні збірники, наукові публікації), що використовуються для аналізу проблеми.

К

Концепція — 1) система поглядів на певне явище; 2) керівна ідея дисертаційного дослідження, що об'єднує всі його частини в єдине ціле.

Критерій — ознака, на підставі якої здійснюється оцінка, визначення або класифікація чого-небудь; мірило оцінки.

М

Мета дослідження — запланований кінцевий результат наукової роботи (розв'язання проблеми). Формулюється лаконічно і тісно пов'язана з назвою теми.

Метод наукового дослідження — спосіб пізнання об'єктивної дійсності; сукупність прийомів і операцій теоретичного або практичного освоєння об'єкта.

Методика дослідження — детальний опис застосування конкретних методів та прийомів для вирішення поставлених завдань; алгоритм проведення дослідження.

Методологія — вчення про структуру, логіку, методи та засоби пізнання; стратегія пізнавальної діяльності.

Механізм управління — сукупність методів, важелів, інструментів та форм впливу на об'єкт управління для досягнення поставлених цілей (популярний предмет дослідження у спеціальності 073).

Моделювання — метод дослідження, що полягає у відтворенні характеристик об'єкта на іншому об'єкті (моделі), спеціально створеному для їх вивчення (математичне, графічне, імітаційне моделювання).

Н

Наукова новизна — ключова вимога до дисертації, що показує, що саме нового вніс автор у науку порівняно з існуючими даними (вперше отримано, удосконалено, набуло подальшого розвитку).

Науковий апарат — сукупність понять, категорій, термінів, методів, які використовуються в дослідженні і становлять його інструментальну основу.

О

Об'єкт дослідження — процес або явище, що породжує проблемну ситуацію і обране для вивчення. У менеджменті це часто процеси управління, організаційно-економічні системи, діяльність підприємств.

Огляд літератури — розділ роботи, що містить аналіз ступеня розробленості проблеми в наукових джерелах, виявлення дискусійних питань та невирішених аспектів.

П

Парадигма — сукупність теоретичних і методологічних передумов, що визначають конкретне наукове дослідження і визнані науковим співтовариством на даному етапі.

Плагіат — привласнення авторства на чужий твір науки або його частину; використання чужих ідей та текстів без посилання на джерело.

Положення, що виносяться на захист — основні наукові ідеї та висновки, які автор вважає новими і які він готовий відстоювати перед опонентами.

Практичне значення — можливість використання отриманих результатів у практичній діяльності підприємств, органів влади або в навчальному процесі.

Предмет дослідження — та сторона об'єкта (властивості, відношення, процеси), на яку безпосередньо спрямоване дослідження. Визначає тему дисертації.

С

Синтез — метод дослідження, що полягає у поєднанні окремих частин або ознак об'єкта в єдине ціле.

Системний підхід — методологічний напрям, що розглядає об'єкт дослідження як складну систему, що складається з взаємопов'язаних елементів, і орієнтує на розкриття цілісності об'єкта.

Спеціальні методи (у менеджменті) — методи, специфічні для управлінських наук (SWOT-аналіз, PEST-аналіз, методи експертних оцінок, функціонально-вартісний аналіз, сітьове планування).

Спостереження — цілеспрямоване сприйняття явищ об'єктивної дійсності, в ході якого отримують знання про зовнішні сторони, властивості та відношення об'єктів.

Т

Тема дисертації — лаконічне формулювання, що відображає предмет дослідження. Має бути актуальною та відповідати паспорту спеціальності 073 «Менеджмент».

Теорія — система достовірних знань, що описує, пояснює і передбачає функціонування певної сукупності об'єктів; вища форма організації наукового знання.

Ф

Факторний аналіз — метод багатовимірної математичної статистики, що використовується для вимірювання впливу факторів на результативну ознаку.

Фахове видання — періодичне видання, внесене МОН України до переліку видань, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт (категорії А та Б).

Формалізація — відображення результатів мислення в точних поняттях або твердженнях, часто з використанням математичної символіки.

Ц

Цитування — дослівне або перефразоване наведення уривків з інших творів з обов'язковим зазначенням джерела. Є показником наукової етики.

Я

Якісні методи — методи дослідження, що дозволяють отримати дані, які не підлягають кількісному вимірюванню (глибинні інтерв'ю, фокус-групи, аналіз кейсів).

Навчальне видання

Чикуркова Алла Дмитрівна

**МЕТОДИКА НАУКОВОГО
ДОСЛІДЖЕННЯ (ЗА
СПЕЦІАЛЬНІСТЮ D3
«МЕНЕДЖМЕНТ») ТА ОРГАНІЗАЦІЯ
ПІДГОТОВКИ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ
РОБОТИ**

*Конспект лекцій для здобувачів вищої освіти третього (освітньо-наукового)
рівня освіти на базі ОС магістр, ОКР спеціаліст за спеціальністю D3
"Менеджмент"*

Редактор А.Д. Чикуркова

Підписано до друку 2025 р. Формат 30 × 42/4.
Папір офсетний. Ризографія. Авт. арк. 80.
Обл.—вид. арк. 3,33. Ум.д.а. 3,33 Тираж 20 прим. Зам._____.

Підготовлено до друку та видруковано
у Закладі вищої освіти «Подільський державний університет»
32300, Кам'янець-Подільський, вул. Шевченка, 12